

Osobnosti sociální pedagogiky za protektorátu

Milan Steklý

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Milan STEKLÝ**
Osobní číslo: **H118289**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Osobnosti sociální pedagogiky za protektorátu**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na péči o mládež v období protektorátu;
- na osobnosti, kterým nebyla lhostejna válečná situace a strádání dětí;
- na průmět problému do sociální pedagogiky.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum, zaměřený na názory studentů středních škol k osobám uvedených v mé bakalářské práci (Pitter, Masaryková, Jabůrková, Štursa, Pavlík) a jejich přínos pro společnost.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOHN, P. Kolik naděje má smrt. Brno: L. Marek, 2000. 311 s., ISBN 80-86263-09-6

KOHN, P. Zámky naděje – děti Přemysla Pittra vzpomínají. Chomutov: L. Marek, 2011. 311 s., ISBN 978-80-87127-30-8

LOVČÍ, R. Alice Garrigue Masaryková – život ve stínu slavného otce. Praha: UK Praha, FF, Togga, 2008. 485 s., ISBN 978-80-7308-189-8

PASÁK, T. Přemysl Pitter – život pro druhé. Praha: Paseka, 1997. 185 s., ISBN 80-7185-137-X

ZIMMERMANN, V. Sudetští Němci v nacistickém státě. Praha: PROSTOR, 2001. 580 s., ISBN 80-7260-055-9

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

MILAN STEKLY

Jméno, příjmení studenta

V Brně 17. 04. 2014

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem bakalářské práce je náhled do pedagogiky v období druhé světové války.

Protože toto téma je velmi obsáhlé, teoretická část je zaměřena pouze na oblast a osobnosti sociální pedagogiky v období okupace.

Navazující praktická část této práce zjišťuje, jaké znalosti má dnešní středoškolská mládež o této problematice.

Vyrovňávání se československé sociální pedagogiky s válečnými problémy se odráží na životech a činech tří konkrétních osobností.

První osobností je Přemysl Pitter, zastupující pedagogickou a humanitární činnost bez jakýchkoliv politických záměrů, konanou na svobodě, byť v ilegalitě nebo poloilegalitě. Jeho akce se týkají nápravy aktuálních negativních jevů, jak si žádá jejich naléhavost. Druhým příkladem je Jožka Jabůrková, jejíž činnost před válkou a v době krize na konci třicátých let hledá i dlouhodobá řešení. Po zatčení nacisty pak pokračuje ve své činnosti v míře dané možnostmi v koncentračním táboře. Třetím příkladem je Alice Masaryková, zakladatelka Československého červeného kříže, která na pedagogickou činnost či sociální práci rezignovala. Po emigraci se věnovala převážně editorské a spisovatelské práci.

Klíčová slova:

Československý červený kříž, humanitární pomoc, křesťanství, okupace, pacifismus, pedagogika Montessori, pedagogická činnost, sociální pedagogika, vlastenectví, vychovatel, výchova, vzdělávání, woodcraft.

ABSTRACT

The aim of the bachelor work is an insight into the pedagogy in the period of the Second World War.

Because this topic is very extensive, the theoretical part only focuses on the field and important personalities of social pedagogy during the period of Occupation.

The subsequent practical part investigates the knowledge that secondary school children have concerning this issue.

The way that Czech social pedagogy dealt with the issue of war is reflected in the lives and actions of three particular personalities.

The first of the personalities is Přemysl Pitter representing pedagogical and humanitarian activities with no kind of political agenda, conducted both legally and semi-legally when he was free. His actions concerned the rectification of current negative issues according to how urgent they were. The second case is Jožka Jabůrková, whose work before the war as well as in the period of recession in the late 1930s looked for long-term solutions, too. After being arrested by the Nazis she continued in her work, as conditions allowed, in a concentration camp. The third example is Alice Masaryková, the founder of the Czechoslovak Red Cross organisation, who resigned on her pedagogical and social work. After emigration she focused mainly on editorial and writing activities.

Key words:

Czechoslovak Red Cross, humanitarian aid, Christianity, Occupation, pacifism, Montessori pedagogy, pedagogical work, social pedagogy, patriotism, educator, education, woodcraft.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. PhDr. Miroslavu Jůzlovi, Ph.D. za pomoc, cenné rady a připomínky, za jeho trpělivost a laskavost, kterou mi poskytl při zpracovávání této práce.

Dále děkuji své manželce Petře za morální podporu, svým dětem za jejich trpělivost a všem přátelům, kteří mi byli nápomocni při tvorbě mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA	12
1.1 OKUPACE.....	12
1.2 KONCENTRAČNÍ TÁBORY	13
1.2.1 Pedagogika (školství) v Protektorátu.....	15
2 OSOBNOSTI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	19
2.1 PŘEMYSL PITTER.....	19
2.1.1 Činnost ve dvacátých letech.....	20
2.1.2 Činnost ve třicátých letech.....	22
2.1.3 Činnost za války	23
2.1.4 Činnost poválečná	25
2.2 ALICE GARRIQUE MASARYKOVÁ.....	26
2.2.1 Činnost ve dvacátých letech.....	27
2.2.2 Činnost ve třicátých letech.....	29
2.2.3 Činnost za války a po ní.....	30
2.3 JOŽKA JABŮRKOVÁ	30
2.3.1 Činnost ve dvacátých letech.....	31
2.3.2 Činnost ve třicátých letech.....	33
2.3.3 Činnost za války	35
2.4 DALŠÍ OSOBNOSTI VĚNUJÍCÍ SE SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	36
2.4.1 Ferdinand Krch (1881 – 1973).....	36
2.4.2 Alfred Hirsch (1916 – 1944).....	37
3 KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	40
3.1 ODSUN NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA.....	40
3.2 POVÁLEČNÝ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU V KONTEXTU PEDAGOGIKY	44
II II	46
III PRAKTICKÁ ČÁST	46
4 EMPIRICKÝ VÝZKUM	47
4.1 CÍL EMPIRICKÉ ČÁSTI.....	47
4.2 METODA A TECHNIKA VÝZKUMU	47
4.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	48
4.4 ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	48
ZÁVĚR	54
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	68
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	69
SEZNAM PŘÍLOH	70

ÚVOD

V období druhé světové války vyvstaly před pedagogikou na území Československa nové a nečekané problémy. Především šlo o oklešťování českého školství nacistickými úřady a snahu učitelů plnit své vzdělávací úkoly podle vlastního svědomí, aniž by na sebe přivolali restrikce nacistů. Sociální pedagogika pak musela řešit výchovu a vzdělání dětí, které postihl okupační teror přímo (děti antifašistických uprchlíků na konci třicátých let, židovské děti a děti zatčených a popravených Čechů za okupace) či nepřímě (německé děti během poválečného odsunu). Zde situace postavila vychovatele před problém, jak těmto dětem dát optimální vzdělání a zároveň je ochránit před morální a psychickou devastací. Děti z těchto poměrů stály obvykle na okraji zájmu příslušných oficiálních úřadů, naopak péče o ně mohla vychovateli přinést problémy právě z této strany. V některých případech šla péče o děti přímo proti záměrům oficiálních míst.

Vyrovňování československé sociální pedagogiky s válečnými problémy je možné zkoumat na třech konkrétních osobnostech, jejichž osudy představují tři modely vyrovnávání se s danou situací. Přemysl Pitter zastupuje pedagogickou a humanitární činnost bez jakýchkoliv politických záměrů, konanou na svobodě byť v ilegalitě nebo poloilegalitě. Jeho akce se týkají nápravy aktuálních negativních jevů, jak si žádá jejich naléhavost. Druhým příkladem je Jožka Jabůrková, jejíž činnost před válkou a v době krize konce třicátých let hledá i dlouhodobá řešení a vedle humanitární stránky nezastírá ani stránku politickou. Po zatčení nacisty pak pokračuje ve své činnosti v míře dané možnostmi v koncentračním táboře. Třetím modelem je emigrace a rezignace na sociální či pedagogickou práci. Příkladem je život Alice Masarykové, zakladatelky Československého červeného kříže, která se po emigraci věnovala již převážně editorské a spisovatelské práci.

Cílem této práce je analýza výše popsaných modelů sociální pedagogiky za okupace a také dnešních znalostí středoškolské mládeže o této problematice. Využita je metoda heuristická a komparativní pro teoretickou část - tedy zkoumání dějin oboru v dané epoše - a dotazníkový výzkum se statistickou analýzou výsledků pro praktickou část - tedy výzkum přístupu současníků k dané problematice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

1.1 Okupace

Státní útvar Česko-slovenský tak jak po mnichovské zradě vznikl, byl zcela záměrně útvarem neživotaschopným. Po několika měsíčním přežívání se 14. března odtrhlo Slovensko a 15. března zbývající území Čech a Moravy obsadilo německé vojsko. Oficiálně tak bylo učiněno na českou žádost. Následující den Hitler na pražském hradě vyhlásil zřízení Protektorátu.¹ Tento politický útvar byl zřízen podle vzoru francouzského protektorátu nad Tuniskem, jak byl zřízen na konci 19. století. Veškerá autonomie ovšem zůstala pouze na papíře.

Německo na jaře roku 1939 ještě nebylo zcela připraveno na válku a v paměti světové veřejnosti byly nedávné projevy Hitlera o tom, že Sudety jsou poslední územní požadavek. Proto vše muselo vypadat jako česká iniciativa, do které se Říše zapojila jen z nezbytnosti. Proto najdeme v dobových dokumentech četná zdůraznění dobrovolnosti české kapitulace jako je například: „Vůdce a říšský kancléř přijal dnes... Dr. Háchu a... Dr. Chvalkovského na jejich přání... Na obou stranách nalezlo výraz rozhodné přesvědčení... Československý státní president prohlásil, že... s plnou důvěrou vkládá osud českého národa a české země do rukou vůdce...“²

Obyvatelstvo dobrovolnosti kapitulace neuvěřilo a také ji nepřijalo. Československá armáda svedla v Ostravě úspěšný obranný boj s Němci, kteří do města vstoupili ještě před oznámením výsledku Háchovy cesty do Berlína. Jiné oddíly ještě i po 15. březnu na Podkarpatské Rusi odrážely útoky Hitlerova maďarského spojence a zajistili tak bezpečnou evakuaci čs. státních příslušníků a jejich rodin. Okupaci nepřijalo ani civilní obyvatelstvo Protektorátu a ještě během roku 1939 zahájilo svou činnost mnoho odbojových organizací.

1 ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel a Martin Jan VOCHOČ. *Kalendář historický národa českého, to jest souhrn všech pamětihodných dat, jubileí i výročí událostí ze slavných dějin země České i Moravské*. V Praze: Národní nakladatelství Antonín Pokorný, 1940, s. 249-250.

2 ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel a Martin Jan VOCHOČ. *Kalendář historický národa českého, to jest souhrn všech pamětihodných dat, jubileí i výročí událostí ze slavných dějin země České i Moravské*. V Praze: Národní nakladatelství Antonín Pokorný, 1940, s. 244.

O významu, který v něm hrálo školství, svědčí například význam studentstva při prvním masovém vystoupení proti okupaci na podzim roku 1939.³

1.2 Koncentrační tábory

Výraz "koncentrační tábor" je dnes poněkud nadužíván a generalizován, často se vztahuje téměř na jakékoliv vazební instituce Třetí říše. Je třeba říci, že myšlenku na rozsáhlou internaci civilního obyvatelstva nevymysleli nacisté. První předobrazy nacistických koncentračních táborů byly zřízeny Brity v jižní Africe. Jejich účelem bylo zbavit Búrské partyzány opory mezi obyvatelstvem tím, že civilisté budou jednak vystrašeni britským terorem, jednak prostě z bojové zóny zmizí do lágrů.

Němci zřídili první koncentrační tábor v roce 1933 v Dachau. Nuceně ho obydli političtí vězni, a to dvěma způsoby. Buď je sem prostě bez soudu převezli, nebo na ně byla uvalena tzv. ochranná vazba. Toho se užívalo zvláště v prvních letech, kdy se i s politickými "zločinci" ještě konaly soudy. Pokud byl obviněný osvobozen či odsouzen ke kratšímu trestu odnětí svobody, odvezli ho po opuštění soudní síně (nebo odpykání trestu v běžné věznici) do tábora, aby ho údajně ochránili před spontánním hněvem lidu a patřičně ho převychovali. Úkolem běžných koncentračních táborů bylo izolovat státu nebezpečné jedince a využívat je jako levnou pracovní sílu. Běžně se tu ocitali i kriminální zločinci-recidivisté a osobnosti veřejného života, které mohli nacisté v budoucnu nějak využít. Můžeme říci, že šlo o jakési rukojmí.

Lidé zde obvykle nebyli bezprostředně ohroženi na životě. Úmrtí obvykle zapříčinila těžká práce v součinnosti se špatnou zdravotní a stravovací péčí. K hromadným popravám docházelo spíše až za války a nejčastěji na jejím konci, kdy po sobě Němci chtěli nechat spálenou zemi.⁴

Druhým typem "koncentračního tábora" byl tábor vyhlazovací, kam byli vězňové posíláni především za účelem jejich likvidace ve velkém měřítku. Příkladem může být zejména Osvětim. Němci je zakládali většinou až v průběhu světové války, kdy masy Židů

3 BORKOVSKÝ, I. *Dějiny Prahy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, s. 615-618.

4 Dachau - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2012, 23. 1. 2012 [cit. 2013-09-20 16:50]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/dachau>

z obsazených území východní Evropy a také statisíce sovětských válečných zajatců nebylo technicky možné povraždit běžnými způsoby. I zde se samozřejmě fyzicky odolnější vězňové využívali k nucené práci.⁵

Dalším specifikem byly tzv. pobočné tábory. Jedná se o pobočky velkých lágrů zřízených z provozních důvodů u průmyslových nebo důlních podniků užívajících otrocké práce vězňů.

Jako koncentrační tábory se někdy označují též ghetta. Systém ghett ze středověku Evropy oživil Němci za účelem izolace a koncentrace židovského obyvatelstva před jeho konečnou likvidací. Židé zde požívali větší autonomie a v rámci ghetta i mnohem větší volnosti než v táborech, což jim umožnilo i ozbrojená povstání (Varšava, Vilnius)⁶. Specifické postavení mělo ghetto Terezín, které bylo hojně využíváno propagandistickou mašinérií Německa.

Na území zaniklého Československa bylo koncentračních táborů jen málo. Šlo o pobočné tábory bavorského Flossenburgu v Krušnohoří a slezského Gross-Rosenu (dnešní polská Rogoznica) v severovýchodních Čechách a na severní Moravě. Až na nepatrné výjimky šlo o tzv. sudetská území připojená už v roce 1938 k Německu. Koncentrační tábory byly v naprosté většině zakládány na území Říše nebo někdejšího Polska, později z logistických důvodů na obsazených územích SSSR. V oblastech okupovaných na západ od Rýna byly koncentrační tábory naprosto výjimečné (holandský Westerbork) a zdejší vězně odváželi Němci do zařízení na Východě.⁷ Důvodem byla pravděpodobně snaha zabránit okolnímu obyvatelstvu v pomoci vězňům a vězňům ztížit útek a případné informování ciziny o poměrech v táborech. V Německu a Rakousku nehrozilo od civilistů nebezpečí vzhledem k jejich ideologizaci. V Polsku bylo obyvatelstvo silně antisemitské, takže ani tam se Němci nemuseli obávat nějaké jeho aktivity ve prospěch vězňů.

5 ŠTĚPKOVÁ, T. a kol. Osvětim - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2012, 26. 7. 2012 [cit. 2013-09-20 16:50]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/auschwitz>

6 Ghetto ve Vilnjusu - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2012, 26. 7. 2012 [cit. 2013-09-20 16:55]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/vilnius>

7 Mapa nacistických koncentračních táborů a ghett - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2010, 07. 08. 2011 [cit. 2013-09-18 18:20]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/map_details

V táborech probíhalo i ilegální vzdělávání vězňů. Intelektuálně vybavení jednotlivci přednášeli spoluvězňům, což mělo malý dopad praktický, ale velký význam psychologický. Tajné přednášky a ve výjimečných případech i čtení do tábora propašované literatury pomáhalo udržet duševní rovnováhu vězňů.

Jiného charakteru bylo vyučování židovských dětí v ghettech. Vzhledem k Němcům muselo probíhat v tajnosti. Jeho úkolem bylo udržet co nejdéle atmosféru alespoň relativní normálnosti. Z hlediska sionistických⁸ aktivistů šlo také o přípravu silných, morálně pevných a vzdělaných jedinců, kteří v budoucnu vybudují židovskou domovinu v Palestině.

1.2.1 Pedagogika (školství) v Protektorátu

Školství bylo v době nacistické okupace chápáno jako opora českého národního života, možná dokonce jako hlavní.⁹ Bylo tomu tak z obou stran, české i německé. Výsledkem tohoto pohledu byla snaha okupantů pedagogické aktivity podmaněných maximálně omezit a podle možností je přizpůsobit sobě.

Projevy vlivu nacistů jsou všeobecně známé. Zatýkáni vlasteneckých pedagogů, úpravy osnov zejména humanitních předmětů, ideologizace dětí, nárůst hodin německého jazyka a postupné omezování vyššího vzdělání pro českou mládež až k jeho úplné likvidaci. Účelem německých úprav protektorátní pedagogiky měl být Říši oddaný manuální pracovník bez většího rozhledu a vzdělání, kromě toho, které by nezbytně potřeboval pro svou práci. Žádná práce, která měla být Čechy v budoucnu vykonávána, by však nesměla

8 Sionismus: Ideový směr, vznikl v polovině 19. století mezi Židy. Cílem představitelů bylo přesídlení Židů do Izraele.

9 Chápání školství jako protiváhy brutální a intelektuálně ignorantské mašinérii nacismu je ukotveno i v obecném povědomí dalších epoch. Zajímavě je to ilustrováno grafickou úpravou Dějin Prahy ze šedesátých let. Na dvoustraně o počátku okupace je fotografie vojáků wehrmachtu pochodujících po Karlově mostě a fotografie univerzitních hodnostářů kráčeujících za rakví Jana Opletala. Obě fotografie průvodů mají podobnou kompozici a na dvoustraně představují z vizuálního hlediska jednoznačně pendativ. Ať už vědomě nebo nevědomě zde grafik postavil proti sobě vojenskou a intelektuální sílu jako protiklad či soupeře. BORKOVSKÝ, I. *Dějiny Prahy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, s. 616-617.

být řídicí nebo tvůrčí. Okupačním orgánům v tomto ohledu pomáhalo i kolaborantské¹⁰ Kuratorium mládeže¹¹.

Naproti tomu se čeští pedagogové snažili německé úsilí mařit výchovou k vlastenectví a humanitě, která však byla možná jen v náznamech a dvojsmyslech. Jinak šlo o přímé ohrožení učitele. Pedagogičtí pracovníci také často působili v řadách odboje. Případné odbojové působení však pro ně představovalo větší riziko než pro jiné profese, neboť okupační orgány nepřátelský přístup učitelstva již dopředu předpokládaly.

O značně schizofrenní situaci našeho školství, v jehož rámci se střetávalo působení okupační a protinacistické v souperení o mládež jako budoucnost národa, svědčí dobře dějiny jednotlivých vzdělávacích ústavů. Příkladem může být Gymnázium Josefa Kajetána Tyla v Hradci Králové¹², které bylo na začátku okupace prestižním ústavem s dlouhou a humanistickou tradicí, hlásící se k odkazu bývalých žáků, kterými byli například Josef Kajetán Tyl, Karel Jaromír Erben, Alois Jirásek nebo Karel Čapek.

Ve školním roce 1938 - 1939 si ústav ještě připomněl památku zesnulého Karla Čapka, zároveň však v nových poměrech povinně oslavil narozeniny Adolfa Hitlera. Pedagogové museli složit slib věrnosti Německu, vyvěšovat vlajku s hákovým křížem. Gymnázium bylo několikrát navštíveno gestapem, které prohledávalo písemnosti učitelů, či oberlandratem¹³, který zcenzuroval výzdobu ústavu. Přesto učitelé dokázali zorganizovat a v tajnosti udržet sbírku na podporu rodin politických vězňů.

Začátkem čtyřicátých let, kdy musely z knihoven zmizet české knihy připomínající někdejší samostatnost, zavedla se povinná účast na německých kulturně propagačních aktivitách. Úřední korespondence se směla vést pouze německy.

Začátkem roku 1942 zabrali okupanti pro své účely architektonicky významné a reprezentativní budovy ústavu. Výuka se přesunula do nevyhovujících prostor v suterénu, kde se učilo na směny. Pokračovaly další německé provokace. Ústav musel například

10 Kolaborace: Spolupráce s nepřítelem.

11 Kuratorium mládeže: Mládežnická organizace v Protektorátu zaměřená na sportovní aktivity.

12 Následující řádky podle DOUBRAVA, A. Z dějin školy. In *Almanach k třístému padesátému výročí založení školy: Gymnázium Josefa Kajetána Tyla v Hradci Králové*. Hradec Králové: SRPŠ a SSM při Gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové, 1986, s. 24–26.

13 Oberlandrat: Politický okres.

odevzdat 400 kg knih a map do stoupy¹⁴. Čím dál více se muselo vyučovat němčině i v němčině (včetně například matematiky nebo fyzice). V období heydrichiády dolehla na školu pochopitelná nervozita. Velice nebezpečný byl útok bývalého studenta, který se mstil posláním vulgárního dopisu na hradecké gestapo¹⁵ a do úřadu protektora, podepsaný "žáci Rašínova gymnázia".¹⁶ Naštěstí byl skutečný pachatel včas odhalen. Pedagogové pak úřady uklidnili, mimo jiné i svou účastí na projevu Emanuela Moravce na Velkém náměstí v Hradci Králové, na který se povinně sjeli vyjádřit podporu Říši učitelé a státní zaměstnanci ze širokého okolí.

Jiným příkladem dopadu heydrichiády na školské poměry zaznamenávají vzpomínky básníka Jiřího Karena, který v té době na hradeckém gymnáziu studoval. Již tehdy časopisecky publikoval verše, navíc figuroval ve studentském kroužku, který se scházel neoficiálně, bez vědomí vedení školy. Cenzura zaregistrovala Karenův verš v jedné básni, který zněl „čas k výbuchu je prodoután“ a název jiné básně "Jidáš". Také název kroužku "Vítěz" se sice vztahoval k alegorické soše před budovou ústavu, ale Němci ho pochopili politicky. Báseň Jidáš sice mířila na ministra Moravce, ale na první pohled šlo o veršovánku náboženskou. Karen byl informován školníkem, že gestapo ve škole vyšetřuje dobově příznačnými slovy: "Ve škole je gestapo. Vyšetřuje vaši literární činnost. Na koho se to má svést, aby v tom nebyli všichni?" Karen souhlasil s tím, že všechna vina bude připsána jenom jemu, i když sám vzpomíná, že si plně neuvědomoval, jaké následky mu to může přinést. Nakonec vyvázl ještě poměrně lehce, pouhým odesláním na práci do Německa.¹⁷

Se zhoršující se situací na frontách přitvrzovala ideologizace výuky, zhoršovaly se materiální podmínky (nedostatek místa k výuce, učebnic, zhoršující se dopravní a ubytovací situace pro mimohradecké studenty). Studenti také museli na práci do Německa. Ve školním roce 1943 - 1944 úřady totálně nasadily 14 žáků, jednu žákyni a dva pedagogy. V roce dalším už pro nacisty povinně pracovalo přes 60 studentů.

14 Zařízení k drcení a rozměňování.

15 Geheime Staatspolizei – tajná státní policie.

16 Předválečný název ústavu.

17 KAREN, J. *Jak jsem se dostal do hradeckého gymnázia. In Almanach k třístému padesátému výročí založení školy: Gymnázium Josefa Kajetána Tyla v Hradci Králové.* Hradec Králové: SRPŠ a SSM při Gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové, 1986, s. 52.

Též školní knihovna, která byla po omezení prostorových podmínek ústavu přestěhována do prostor evangelické církve, musela být přestěhována zpět na gymnázium. Byla zde "uložena" na záchodcích.

Na základě rozhlasové zprávy o vypuknutí pražského povstání v sobotu 5. května 1945 studenti a učitelé odstranili z prostor gymnázia předměty vztahující se k Říši. Většina z nich se přihlásila revolučnímu Národnímu výboru ke strážní a kurýrní službě. O několik dnů později, 23. května, začalo vyučování gymnázia v nových podmínkách osvobozené republiky.

2 OSOBNOSTI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

2.1 Přemysl Pitter

Přemysl Pitter se narodil roku 1895 v Praze na Smíchově. Jeho otec byl typograf, který se z dělníka vypracoval na majitele vlastní knihtiskárny. V jeho podniku se pak tisklo mimo jiné i *České slovo*, hlavní periodikum národních socialistů. Tím otec a syn Pitterovi získali kontakty s Václavem Klofáčem¹⁸, které zejména mladší z nich později hojně využíval.

Matka Přemysla Pittera byla žena zbožná a velmi citlivá. Souviselo to i s tím, že šest jejích dětí zemřelo postupně v raném věku. Přemysl byl nejmladší a matka dlouho odmítala uvěřit, že přežije. Také svému nejmladšímu tvrdila, že zesnulí sourozenci se pohybují kolem nich, s matkou mluví a občas se jí zjevují.¹⁹

Rodiče Pitterovi zemřeli brzy (matka v roce 1911 a otec 1913). Předčasně se proto ujal řízení firmy, zkrachoval a pokusil se o sebevraždu. V roce 1914 vstoupil do vojska jako dobrovolník, hledající nové perspektivy života. Válka ho však těžce zasáhla. Pod dojmem spatřených hrůz se obrátil ke křesťanství a pacifismu²⁰. Obrat byl natolik důsledný, že kvůli odmítnutí střilet na nepřítel mu dvakrát hrozil trest smrti. Vyvázl a podařilo se mu dostat se k sanitě, čímž začala jeho humanitární práce.

Víra v Pitterově pojetí byla osobní až blouznivá, rozhodně neplánoval vstup do jakékoliv církve (z katolické vystoupil jako mladík). Na jejím charakteru měly kromě bezprostředních zážitků z bojiště vliv i velehorská příroda na balkánském bojišti, horečnatá onemocnění, stejně jako očekávání poprav.²¹

Uvedené predispozice z mládí zformovali Pitterův světonázor. Stal se z něj hluboce věřící člověk, odmítající násilí. Toto odmítání bylo důsledné natolik, že v roce 1938 nesouhlasil s aktivní obranou proti Německu. Za Protektorátu pak s nasazením života pomáhal obětem pronásledování, ale odmítal se zapojit do odboje. U vědomí toho, kolikrát v mládí unikl

18 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 15.

19 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 11.

20 Pacifismus: Postoj odmítající násilí a váleky; hledá možnosti mírumilovného řešení.

21 O Pitterovi v první světové válce zejména KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 19-27.

smrti (úmrtí sourozenců, fronta), zcela rezignoval na vlastní soukromí a osobnost. Žil s myšlenkou, že "život již nepatří mně".²² Odosobnění ve jménu poslání šlo až tak daleko, že když později nechá zbudovat pedagogickou instituci Milíčův dům, zůstane v ní bydlet v jednom pokoji, který mu zároveň slouží za pracovnu. Podobně prožil celý život vedle své spolupracovnice Olgy Fierzové aniž se s ní oženil. Dokonce tvrdil, že v jejich dlouholetém vztahu se nikdy neprojevila intimní stránka.²³

Matčina precitlivělost i otcova cílevědomá vůle se v Přemyslu Pitterovi spojily, aby vytvořily velice zvláštní osobnost, která však, právě pro tu zvláštnost, přinesla společnosti mnoho pozitivního.

2.1.1 Činnost ve dvacátých letech

Po první světové válce Pitter pořádal osvětové, křesťansko-etické přednášky. Je třeba říci, že s nimi začínal na náměstích a ulicích²⁴, ale brzy se mu jako dobrému řečníkovi²⁵ dostalo uznání a přednášel v kostelích či různých spolkových místnostech. Jeho projevy byly výchovné, čistě misionářskou práci nedělal a pokud ano, tak pouze osobním příkladem.

Zároveň si teoreticky upevňoval svoji filozofii. Vstoupil v úzký kontakt s osobnostmi českého pacifismu a spiritismu²⁶, z nichž formativní pro něj byla především Pavla Moudrá. Ačkoliv celý život věřil v komunikaci s nadpřirozenem a dokonce i s Bohem (prostřednictvím média)²⁷, ve veřejné činnosti nikdy nepřekročil mez toho, co by mohlo být považováno za trapné. Například krátký osobní kontakt s Armádou spásy²⁸ rychle ukončil a její teatrálnost vhodnou snad do severní Ameriky, ale nikoliv k nám, komentoval slovy "Je to cizorodá květinka, jíž se u nás nedaří."²⁹

22 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 26.

23 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 111-121.

24 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 17.

25 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 50.

26 Spiritismus: Víra v posmrtný život, též víra v komunikaci s dušemi mrtvých.

27 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 43-45.

28 Sdružení, které má za cíl pomáhat a pečovat o bezdomovce, nemocné, matky s dětmi a mládeže.

29 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 48.

Studoval, ovšem nikoliv systematicky, za účelem akademického titulu, jež nikdy nezískal, ale výběrově, tedy to, co považoval za potřebné pro svoji osvětovou práci. Z klasiků ho ovlivnily myšlenky a osudy Milíče z Kroměříže, Petra Chelčického, Lva Nikolajeviče Tolstého, Emanuela Rádl, T. G. Masaryka, M. Ghándiho a dalších,³⁰ ovšem také Ježíše Krista.

Své vzory ovšem - snad kromě Milíče - neobdivoval bezvýhradně, ale vybíral si z nich. Například uznával Masaryka filosofa, ale tvrdě odmítal Masaryka jako politika užívajícího represivní státní aparát. Ovlivňovala ho též pedagogika Marie Montessori, (reformní pedagogika tehdejší Velké Británie), kterou odejel i osobně poznat, či hnutí woodcraft.³¹

Už v březnu roku 1920 založil sdružení Nový Jeruzalém, které chce zaštit'ovat jeho přednášky a vydavatelskou činnost a plánuje výchovu dětí. Členové tohoto sdružení jsou Češi, Němci i Židé a většinou s Pittrem spolupracují i v následujících letech. Jmenujme Ctibora Bezděka, Emila Schieckeho, Josefa, Marii a Annu Rottovy, Annu Pohlovou, Annu Pohorskou nebo Annu Žďárskou, která se později vdala za Rotta a jiné.³² Z činnosti tohoto sdružení později vyroste Milíčův dům.

První Pitterův pedagogický pokus se datuje těsně po válce, kdy si z Balkánu přivezl černohorského sirotka, aby ho vychoval podle svých křesťanských a humanitních zásad. Projekt selhal, ovšem Pitter se i tak o chlapce postaral. Realističtější pak již byly pravidelné besídky pro děti ulice z pražského Žižkova, které Nový Jeruzalém pořádal od podzimu roku 1920. Přes počáteční oboustranné rozpaky se to stalo dětmi velmi pozitivně reflektovanou tradicí.³³

Od roku 1924 pak Pitter řídil časopis Sbratření, periodikum pro křesťanskou osvětu a křesťanský komunismus.

30 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 18.; KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 99-103.

31 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 77, 145-146 a jinde.

32 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 58-59.

33 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 59-60.

2.1.2 Činnost ve třicátých letech

Sdružení Nový Jeruzalém mělo velkolepé plány, hraničící v Pitterově osobnosti až s určitým mesianismem. Doufalo ve vybudování rozsáhlých pedagogických center, které budou vychovávat nové lidi pro nový svět. Řečeno Pitterovými slovy: " Náš Milíčův dům má být škola Kristových revolucionářů, odkud mají vycházet lidé naplnění soucítěním a prodchnutí touhou po spravedlnosti života".³⁴ Všechny tyto plány však byly založeny na předpokládané státní pomoci. Z ní však sešlo, jak se Pitterova veřejná činnost postupně začala rozcházet s oficiální politikou První republiky. Pitter byl za svoji podporu odpíračů veřejné služby a odmítání zbrojení mnohokrát vyslýchán, vyšetřován a krátce i vězněn.³⁵

Přes všechny překážky se díky sponzorům a také racionální Pitterově pravé ruce slečně Olze Fierzové³⁶, podařilo projekt pedagogického centra v omezené podobě realizovat. Na Štědrý den roku 1933 byl v Praze otevřen tzv. Milíčův dům. Děti nezaměstnaných i chudého dělnictva, později i uprchlíků před fašismem ze Španělska a Německa, zde mohly využít klubovny, díly, čítárny, hudební sál či tělocvičnu. Mohly sem docházet kdykoliv, s tím, že jednou týdně měly schůzky družin, do nichž byly rozděleny a v neděli společné setkání. Toto setkání bylo jedinou částečně duchovní částí projektu, protože tam Pitter nebo někdo ze spolupracovníků konal přednášky na křesťanská témata. Stejně jako jeho projevy v dřívějších letech však i tyto přednášky ladil eticky a výchovně, nikoliv nábožensky.

"Milíčovská" pedagogika, kterou později Fierzová vtělila i do knižní podoby, nevyužívá autoritu vychovatele, nepreferuje vynikající děti, ale naopak dosažení cíle společnou prací všech. Velmi často se děti vzdělávaly venku, prostřednictvím vycházek, výletů a letních pobytů.³⁷ Projekt byl financován z darů veřejnosti a těch rodičů, kteří si to mohli dovolit a též z výtěžné činnosti pedagogů v jejich dalším zaměstnání. V Milíčově domě se totiž nebral plat.

34 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 143.

35 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 143.

36 O spolupráci Olgy Fierzové s Pittrem přehledně například KOHN, P. *Zámky naděje: děti Přemysla Pittra vzpomínají*. 2. vyd. Chomutov: L. Marek, 2011, s. 13-21.

37 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 149-155.

2.1.3 Činnost za války

Milíčův dům byl nepochybně vrcholem Pitterova pedagogického působení v mírových podmínkách. Na konci třicátých let však již začalo být zřejmé, že doba se rychle mění. Pitter se snaží být až do poslední chvíle hlasem volajícím po vzájemném porozumění. O jeho vztahu k čs. - německému konfliktu svědčí nejlépe jeho následující výroky: "Že Československo, vzešlé z vítězné války, volá po míru, je z válečnického hlediska logické: je to stát, který je momentálně syt a spokojen."³⁸; "Je mylný názor, že vinu na válce má jen ten stát, který první podnikl útok. Vinu na válce může mít i ten stát, který válku nezačal, neútočí, ale je vinen nebo spoluvinen způsobem, kterým s protivníkem vyjednával, či odmítal jeho spravedlivé důvody."³⁹; "duše německá churaví, a proto tím víc potřebuje, aby jí svět vyšel vstříc s pochopením pro její bolesti, ano, aby vyšel vstříc s láskou, neboť jenom a jenom tímto způsobem je možné vyvést Německo ze zajetí jeho neblahých mýtů."⁴⁰

Svá stanoviska se snažil popularizovat na různých pacifistických setkáních po Evropě. Hned po Mnichově odlétá do Británie, aby našel podporu pro uprchlíky z pohraničí, o něž se okleštěná republika nemůže postarat. Je šokován pokrytectvím "filantropie"⁴¹ britské společnosti.⁴² Domů se vrátil na začátku března roku 1939.

V prvních letech Protektorátu Pitter rozvinul péči o ohrožené děti na poloilegální bázi. V Mýtě u Rokycan byla díky darům motivovaným pedagogickými úspěchy Milíčova domu postavena dětská zotavovna. Šlo o nevelký objekt na samotě v přírodě, zbudovaný nedlouho před "Mnichovem". Měl sloužit dětem zdravotně či jinak postiženým, které by nezvládly běžný provoz Milíčova domu. Dějinný vývoj však přisoudil budově jiný účel. Zpočátku, za tzv. Druhé republiky, v něm Pitter ubytoval děti uprchlíků ze Sudet, po okupaci pak děti židovské. Něco takového bylo možno jen s velkým osobním rizikem pedagoga a též díky toleranci místního obyvatelstva včetně lokálních autorit, jako byl hajný či četník. Děti z ozdravovny však postupně mizely do transportů. V některých

38 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 132.

39 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 162.

40 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 166.

41 Filantropie: Lásky k bližnímu, dobročinnost, podpora.

42 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 175.

případech snad bylo možné obejít úřední evidenci a děti ochránit. Takové snahy však mařily matky dětí, obávající se roztržení rodiny, neboť věřily, že je Němci posílají do míst, které vyčlenili jako novou židovskou domovinu.⁴³

I vychovatelská činnost v Praze skomírá. Především židovské děti nesmějí navštěvovat žádná zařízení, tedy ani Milíčův dům. Pitter to řeší tak, že je navštěvuje doma a nosí jim tam hračky a jídlo z Domu. Byl kvůli tomu kýmsi udán a vyslýchán na gestapu. Z neznámých důvodů ho však Němci zase propustili.⁴⁴ V boji za mravní pevnost charakterů dětí byla Pitterovi velkou oporou Olga Fierzová.⁴⁵ Mnoho spolupracovníků se stalo obětí nacistické perzekuce a někteří přišli o život. Samotnému Pitterovi je zakázána publikační činnost a veřejná vystoupení. Časopis Sbratření je zastaven roku 1941. V průběhu okupačních let se proto více uchyluje k literární činnosti, plánům na poválečné časy, včetně různých utopických projektů pedagogických, sociálních či společenských.⁴⁶ Zákazy také různě obchází.

S předstihem, od roku 1944 se připravuje na blížící se konec války. Je mezi zakladateli ilegálního Výboru křesťanské pomoci židovským dětem. Toto sdružení si klade za cíl pomáhat ohroženým neárijským dětem a především s koncem války začít pracovat na vyhledání a návratu "milíčovských" dětí odvezených transporty. Pitter si nedokázal představit, že naprostá většina jeho svěřenců byla povražděna. Plánovaná činnost Výboru nebyla z velké části realizována, neboť události plány zakladatelů předběhly a také se

43 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 55.

44 O Pitterových problémech s gestapem PITTER, P. Pražský web pro studenou válku: Reakce Přemysla Pittra. PRAŽSKÝ WEB PRO STUDENOU VÁLKU 2002-2006. *Pražský web pro studenou válku 2002-2006* [online]. Praha, 2002 - 2006, 28. 7. 2006 [cit. 2013-10-27 10:10]. Dostupné z: http://praguecoldwar.cz/reakce_premysla_pittra.htm ; dále například PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 54. Bylo by jistě zajímavé vědět, proč ho po výsledku zase propustili. Považovali Pittera za neškodného blouznivce? Špatně si vyložili jeho veřejně známé postoje k sudetoněmecké otázce? Doufali, že se přes něj dostanou k dalším ilegálním pracovníkům? Odvážné Pitterovo chování při výslechu, o němž můžeme najít zmínky v literatuře (KOHN, P. *Zámky naděje: děti Přemysla Pittra vzpomínají*. 2. vyd. Chomutov: L. Marek, 2011, s. 16) by samo o sobě těžko stačilo.

45 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 49.

46 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 182-184, 185-186 aj.

ubíraly poněkud jiným směrem. Pitter pomáhá také individuálně. V posledním válečném roce zachránil nemluvně rasově smíšeného páru a dva německé dezertéry.⁴⁷

2.1.4 Činnost poválečná

Násilí, které provázelo osvobození republiky, bylo pro idealistického Pittera strašlivým šokem, o to horším, že zcela nečekaným. Již v prvních týdnech se orientuje ve změněné situaci a hledá novou skupinu potřebných.

Jako známý humanitární pracovník se stává členem sociálně zdravotní komise ČNR (a nástupnických organizací). V této funkci zorganizoval převoz dětí z terezínského ghetta do několika zabraných zámků u Prahy. Jako ozdravovny zajistil již 15.5.1945 sídla internovaného barona Ringhoffera v Olešovicích, Kamenici, Štíříně, a Lojovicích. Později k nim přibyl ještě penzion v Ládví. Podle oficiálních pokynů sem měli být převezeny židovské a české děti ohrožené v Terezíně tyfovou epidemií. Pitter pokyny obešel a svázal sem ohrožené děti bez ohledu na národnost. Mezi prvními například německá batolata, která se do ghetta dostala na samém konci války při evakuaci jednoho ze severočeských sirotčinců před frontou. V dalších měsících sem svázal nezletilé z internačních táborů pro Němce. Vznikla tak v naší pedagogice zcela nevídaná situace, kdy v jednom centru byly vychovávány děti židovské, německé, české, slovenské, polské i ukrajinské. Pitter tu měl někdejší vězně z koncentračních táborů či obyvatele ghetta vedle bývalých chovanců Hitlerjugend⁴⁸. Rozsáhlý projekt potřeboval mnoho personálu. Pracovali zde tedy ošetřovatelky z řad internovaných Němek i židovský lékař (a příznivec woodcraftu) E. Voigl, který jediný z početné rodiny přežil Osvětim.⁴⁹

"Akce zámky", jak byl projekt nazýván, sloužila nejen k fyzickému ozdravení, ale i ozdravení psychickému. Personál se snažil co nejvíce eliminovat patologický vliv, který

47 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 57.

48 Hitlerjugend: Nacistická mládežnická organizace polovojenského typu s cílem výchovy k myšlenkám nacistického Německa.

49 O akci zámky přehledně KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 195-203.; PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 60- 79. Vzpomínky "zámeckých" dětí pak knižně vyšly v KOHN, P. *Kolik naděje má smrt: židovské děti z poválečné akce "zámky" vzpomínají*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2000, (podruhé vyšlo pod jiným názvem: KOHN, P. *Zámky naděje: děti Přemysla Pittra vzpomínají*. 2. vyd. Chomutov: L. Marek, 2011).

na mládež měla válečná zkušenost. Též zde byla snaha dohledat dětem ztraceným ve zmatku zvláště posledního válečného roku jejich rodiče, což se v mnoha případech zdařilo. V rámci dvou let trvání projektu (do května 1947) prošlo "Pitterovými zámky" 266 dětí, které byly oběťmi nacistického pronásledování, převážně ovšem židovské národnosti. Dále 407 dětí internovaných po válce, tedy dětí německých anebo potomků zatčených kolaborantů. 97 dětí se na zámcích ocitlo po repatriaci z území Říše, kam byly zavlčeny nacisty. 40 dětí českých a slovenských pak zde dostalo naléhavou zdravotní pomoc.⁵⁰

Z titulu zdravotního komisaře Pitter také kontroloval internační⁵¹ tábory pro české Němce. Intenzivně se snažil zlepšit hygienické, zdravotní a stravovací podmínky v nich. V některých případech dosáhl přes odpor úřadů i veřejnosti úspěchů.⁵²

Obnovil také činnost Milíčova domu. Po únoru roku 1948 byla však jeho činnost stále více omezována. Vliv na děti v Milíčově domě mu byl prakticky zcela vzat. Taktika, kterou bránil svou činnost za okupace - tedy maximální konformita s režimem, jdoucí až k hranici stanovené vlastním svědomím, která je však nepřekročitelná, zde nefungovala. Rostly také obavy ze zatčení. Roku 1951 se proto Přemysl Pitter odhodlal k emigraci. V cizině působil dále jako humanitární pracovník, obvykle ve velice obtížných podmínkách, které si cíleně vybíral. Do Československa se však již nikdy nevrátil (zemřel roku 1976) a tím tedy z dějin naší pedagogiky mizí.

2.2 Alice Garrique Masaryková

Alice Garrique Masaryková se narodila ve Vídni 3. května 1879 jako první z dětí profesora Tomáše G. Masaryka a jeho ženy Charlotty. Postupně měla pět sourozenců⁵³, z nichž

50 PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, s. 79.

51 Sběrný tábor, kde se soustřeďovali lidé k odsunu.

52 PITTER, P. Pražský web pro studenou válku: Reakce Přemysla Pittra. PRAŽSKÝ WEB PRO STUDENOU VÁLKU 2002-2006. *Pražský web pro studenou válku 2002-2006* [online]. Praha, 2002 - 2006, 28. 7. 2006 [cit. 2013-12-27 11:15]. Dostupné z: http://praguecoldwar.cz/reakce_premysla_pittra.htm

53 Herbert se narodil r. 1880, Jan 1886, Eleanor 1890 - zemřela krátce po narození, Olga roku 1891. Podrobný životopis. MUZEUM TGM RAKOVNÍK. *Muzeum TGM v Rakovníku* [online]. Rakovník, 2000 - 2012 [cit. 2013-12-27 14:10]. Dostupné z: <http://www.muzeumtgm.cz/cz/osobnosti/Podrobný-zivotopis>

nejmladší dítě bylo o celých 12 let mladší než ona. V roce 1882 otec získal místo na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě a rodina se stěhovala do Čech.

Alice prošla neobvyklou výchovou. Ve Vídni na ni rodiče mluvili matčinou mateřštinou, tedy anglicky a také německy. V Praze přešli na češtinu a později dceru přiměli k tomu, aby se naučila rusky. Mladá léta prožila jako studentka gymnázia Minerva, prožívajíc zde intelektuální kvas typický pro tuto instituci na konci 19. století. Při prázdninových pobytech rodiny na Slovensku se pak přímo setkala se sociálními problémy, na jejichž řešení se v dospělosti zaměří. Jako první žena vůbec začala roku 1898 studovat na pražské lékařské fakultě. Genderové problémy, které to sebou neslo, i pozitivistický přístup fakulty k medicíně znechutily Masarykovou natolik, že brzy přestoupila na fakultu filosofickou, kterou pak již dokončila. Během vysokoškolských studií v ní dozrálo rozhodnutí věnovat se sociální práci a ženské otázce. Také se rozhodla obětovat soukromý život práci a prožít život bez manželství a vlastních dětí.⁵⁴

Pokračovala ve studiích v USA, kde začala prakticky pracovat v sociální oblasti. Mimo jiné zde poprvé pracovala s problémovou mládeží. Bylo to především organizací tzv. Úklidového klubu, kdy s dětmi a mládeží dávala do pořádku zanedbané a zpustlé oblasti. Pravidelně také navštěvovala rodiny mladistvých delikventů.⁵⁵

Po návratu domů pracovala jako učitelka na různých českých dívčích gymnáziích, překládala, přednášela a podobně. Sociální pedagogika byla jen jedním z problémů, jimiž se zabývala a ještě spíše po konkrétní a aktuální stránce, nikoliv dlouhodobě a systematicky. Uvedme například snahu zařizovat chudým studentkám bezplatné ošetření u zubaře.⁵⁶

2.2.1 Činnost ve dvacátých letech

Za první světové války začala Masaryková více pracovat se sociálně ohroženými skupinami obyvatelstva. Nebyla ostatně z rodiny sama. Bratr Herbert, který zemřel na

54 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 63-69.

55 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 71.

56 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 73.

tyfus, se nakazil při pomoci haličským uprchlíkům. Alice byla v té době členkou výboru pro vzdělávání hluchoněmých, pečovala také o zraněné vojáky, po Herbertově smrti se ujala jeho dětí.⁵⁷ Již roku 1915 byla v souvislosti s politickou činností svého otce zatčena. Vězení velice těžce snášela, jednu dobu ji dokonce hrozil trest smrti. Strávila v něm zhruba rok, propuštění přišlo na základě intervence, tehdy ještě neutrálních Spojených států, kde měla Masaryková kontakty. Žila nadále pod policejním dohledem v zhoršujících se materiálních podmínkách. Jednoduchá nebyla ani péče o duševně nemocnou matku. Útrapy i dědičné dispozice vyvolaly ve válečných letech nervové problémy, s nimiž se bude Alice Masaryková potýkat až do konce života.

Její postavení se prudce změnilo roku 1918, kdy se její otec stal prezidentem nové československé republiky. Masaryková jím byla jmenována předsedkyní Československého červeného kříže.⁵⁸ Vedle praktické činnosti vyplývající z poválečné situace, koordinovala Masaryková také odborný sociologický průzkum situace v republice, který by se stal základem budoucí práce ČČK. Při všech těchto aktivitách hojně využívala zkušenosti a kontakty ze svého pobytu v USA.

Prakticky musel Červený kříž řešit zejména situaci válečných sirotků a invalidů, zdravotnickou situaci na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde byla obecně špatná a navíc tam armády zanesly infekční nemoci, dále pak bylo třeba po medicínské stránce podchytit velké množství uprchlíků z Ruska a Ukrajiny atd.

Masaryková přišla s novou koncepcí ČČK, podle které měla organizace dbát nejen na pomoc za války nebo jiné katastrofy, ale na budování "*sociální hygieny*" národa. Řečeno jejími vlastními slovy je to „celkový fyzický a duchovní vývoj... spolu s morální zodpovědností za sebe sama a za druhé...“ ČČK chce, aby československý národ byl: ... fyzicky a duševně zdravý, vzdělaný a šťastný...“, tvořený občany, jejichž "zdravá osobnost je nejenom osobností osvobozenou od nemocí, ale také osobností, která plně rozvinula své fyzické, morální a duchovní schopnosti...“⁵⁹

57 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 80.

58 ČČK - tiskové zprávy. ČESKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ. ČČK - *oficiální stránky* [online]. Praha, 2001 [cit. 2013-12-28 10:30]. Dostupné z: <http://www.cck-cr.cz/cz/facs/tzpr.php?idz=3>

59 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 101.

V rámci budování nové podoby Červeného kříže byla velká pozornost věnována mládeži. Zmínit lze pořádání různých akcí pro děti, jejich korespondence s vrstevníky z ciziny či organizování letních táborů.⁶⁰ V dorostu ČČK bylo organizováno a zdravotnický vyškoleny 838 000 mladých lidí. Masaryková též založila tzv. Legii malých⁶¹, která pečovala o děti osiřelé ve válce nebo poválečném chaosu.⁶²

Vedle zcela racionální organizační práce v humanitárních organizacích⁶³ se v činnosti a písemných projevech Alice Masarykové objevuje určitá mystická, až blouznivá linie. Abstraktno však u ní nikdy nepřevážilo nad racionálním. Příkladem mohou být její hloubavé úvahy nad významem kříže ve znaku ČČK, nad obeliskem na pražském hradě, který pro ni představoval vyjádření Boží pravdy, lásky a světla, velmi striktní morální a náboženské zásady.⁶⁴ Obrovská oddanost otci, pacifismus dovedený ad absurdum atd., byly další projevy téhož.

2.2.2 Činnost ve třicátých letech

Krise na počátku třicátých let neznamenal pro Masarykovou příliš silný osobní předěl, vzhledem k jejímu osobnímu postavení i především organizační práci. Zlomem byl až konec třicátých let, úmrtí zbožňovaného otce v roce 1937. V ovzduší intenzivních příprav republiky na obranu válku veřejně propagovala pacifismus. V dubnu řekla: "... Víme, že všechny národy touží po míru, po osvobození z útlu, po svobodě. Věříme, že spolupráce je možná se všemi - neboť věříme, že pravda zvítězí."⁶⁵ V květnu: "... Věříme v mír, protože je zřejmé, že mír je nezbytný a že Evropa a Evropané si nic jiného

60 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 103.

61 Sociální instituce ČČK, organizovala vzdělávání dětí chudých rodičů, pořádala mimoškolní aktivity.

62 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 105.

63 Pro účely této práce není důležité připomínat aktivity Masarykové jako političky a "první dámy republiky", iniciátorky velké části stavebních úprav Hradu, či otcovy asistentky, která jí však zabrala velkou část života. ČČK - tiskové zprávy. ČESKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ. ČČK - oficiální stránky [online]. Praha, 2001 [cit. 2013-12-28 15:15]. Dostupné z: <http://www.cck-cr.cz/cz/facs/tzpr.php?idz=3>

64 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 121.

65 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 124.

nezaslouží. Všichni státníci jsou zřejmě téhož názoru. Jsme přesvědčeni, že je možné zachovat mír.“⁶⁶

V březnu roku 1939 získala přes Háchu povolení opustit čerstvě zřízený Protektorát za účelem návštěvy sestry ve Švýcarsku. Odtud odjela do USA.

2.2.3 Činnost za války a po ní

Díky četným kontaktům svým i svého zesnulého otce v severní Americe nebyl pro ni přechod do exilu tak traumatizující jako pro mnoho jiných uprchlíků. Přesto se na Vánoce roku 1939 psychicky zhroutila. Šlo však hlavně o osobní problémy, deprese, sebeobviňování ze zhroucení otcova díla.⁶⁷ Po rekonvalescenci se věnovala činnosti předsedkyně exilového ČČK, přednáškové činnosti a podobně.

Po osvobození se krátce vrátila do ČSR, dále propagovala pacifismus a věnovala se editorské práci ve vztahu k otcovu a po roce 1948 i bratrovu dílu. Občas navštěvovala sestru Olgu v Ženevě a Londýně. Zhoršovaly se její zdravotní a psychické obtíže. Roku 1950 odjela do Spojených států, kde žila a v emigrantských organizacích pracovala až do smrti, která nastala 2. listopadu roku 1966.

2.3 Jožka Jabůrková

Jožka Jabůrková se narodila 18. dubna roku 1896 jako nemanželská dcera Anežky Řehové, švadleny z Vítkovic. Dětství strávila na různých místech Ostravska. Podepsalo se na něm negativně jak nemanželský původ Jožčin, tak chudoba rodiny i specifická osobnost matčina. Anežka Řehová byla přísně katolická žena, která se považovala - jako švadlena - za lepšího člověka než dělníci a horníci, mezi nimiž žila. A to i přesto, že často s dcerou žily jako podnájemnice právě v dělnických bytech.

Jožka se od raného mládí musela starat sama o sebe i o matku, která byla vážně nemocná. Přesto si našla čas na knihy a ochotnické divadlo. Chtěla se stát učitelkou, což vzhledem k hmotným poměrům rodiny nebylo možné. Nastoupila alespoň jako vychovatelka k dětem

66 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 124.

67 SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, s. 127-128.

z měšťanské rodiny. Podle vyprávění pamětníků bylo srovnání blahobytu, který tam viděla a bídy, kterou znala z domova jedním z prvních formativních podnětů budoucí komunistické aktivistky.⁶⁸

V roce 1915 zemřela Anežka Řehová. Devatenáctiletá Jožka, která v té době zažila i milostné zklamání, propadla depresi z osamělosti a pokusila se o sebevraždu. Když ji zachránili, musela skončit s prací vychovatelky a začala se živit jako pomocná administrativní síla ve vítkovických železárnách. Zde naplno poznala světovou válku, tak jak dolehla na český týl. Tedy bídu vojenských nemocnic, v nichž pomáhala ošetřovat vojáky, hlad a stávky v ulicích, krvavé zásahy vojska a četnictva proti civilistům. Poté, co se zúčastnila násilně rozehrané vítkovické stávky, začala se zajímat o sociálně demokratické myšlenky. Zatím jen okrajově a neuspořádaně. O osobní, o myšlenkové ani nemluvě, neukotvenosti mladé Řehové svědčí pokus z podzimu 1918 odjet do Itálie s milencem, repatriovaným italským válečným zajatcem. Cesta na jih skončila ovšem v Praze, odkud Ital musel pokračovat sám, protože Jožka neměla vyřízené dokumenty.⁶⁹

2.3.1 Činnost ve dvacátých letech

V Praze si Jožka Řehová našla rychle práci - opět jako vychovatelka v bohatší rodině. V roce 1920 se provdala za socialistického činovníka Stanislava Jabůrka. Ačkoliv manželství bylo časem rozvedeno a Jožka se po letech provdala podruhé, za komunistického funkcionáře Josefa Palečka, příjmení Jabůrková dále používala.

Pracovala nějaký čas jako dělnice, protože vdané ženy se vychovatelstvím zabývat nesměly, a pak jako střihačka v Pragafilmu a jiných filmových společnostech. Získané zkušenosti s médií později využila jako novinářka. Vstoupila do sociálně demokratické strany a do Dělnické tělovýchovné jednoty (DTJ), v jejíž košířské pobočce se stala cvičitelkou žaček. Cvičitelská práce Jabůrkovou nadchla, stejně jako vědomí sounáležitosti organizovaného dělnictva.⁷⁰ Můžeme se jen domýšlet, nakolik tato fascinace kolektivem vychází z Jožčina osamělého dětství a mládí.

68 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 28.

69 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 7-38.

70 "Nebylo už pouze, ty a já'; najednou jsem byla částí celku - čehosi mocného, velkého, čemu jsem ještě dobře nerozuměla, ale snažila se s veškerou silou co nejdříve a nejlépe porozumět." PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 43.

Když se následujícího roku sociální demokracie rozštěpila a vznikla Komunistická strana Československa, přešla Jabůrková do ní a její tělocvičné organizace Federovaných dělnických tělovýchovných jednot (FDTJ). Práce cvičitelky ve FDTJ měla tři oblasti. Jednak sportovní, jednak pedagogickou a jednak organizační. Sportovní se nijak nelišila od práce v Sokole a podobných organizací. Pedagogická spočívala pochopitelně v politické výchově starších žaček, ale též v podpoře zdravého psychického a mravního vývoje dívek, mnohdy ohroženého složitými poměry, z nichž pocházely. Jabůrková se tohoto úkolu zhostila úspěšně, částečně i díky vlastním zkušenostem z dětství a svému neformálnímu přístupu.⁷¹ Jako pedagožka podporovala především vlastnosti, jež pokládala za směrodatné pro budoucnost dětí z dělnických rodin, tj. samostatnost a tvořivost, též radost z činnosti.⁷² Práce organizační pak spočívala v zajištění chodu organizace v podmínkách, které byly složité z důvodů nedůvěry až odporu úřadů a Sokola k radikálně levicovému spolku a také z chudoby většiny členů. Právě organizační úspěchy postupně Jabůrkovou vynesly až do vedení FDTJ. Zde pracovala pro sjednocení levicových tělovýchovných organizací a jejich větší propojení s politikou.

K největším úspěchům Jožky Jabůrkové patří spoluúčast na organizaci tzv. maninské spartakiády v roce 1921.⁷³ Šlo o pokus české levice dokázat, že i dělnictvo je schopno zorganizovat akci odpovídající středostavovským sokolským sletům.

Veřejná činnost přivedla v této době Jabůrkovou k prvním problémům s policií, které se potáhnu celým jejím životem natolik výrazně, že si jednou posteskuje, že je vlastně pouze "vězeň na dovolené".⁷⁴ Jinou stránkou věci byly cesty do zahraničí, včetně SSSR, který navštívila několikrát, poprvé v roce 1926. Většina jejích pobytů zde byla dlouhých, několikaměsíčních a sportovně-politicky zaměřených. Během ročního školení v moskevském Infyzkultu (1927-1928) se seznámila s Antonínem Bubeníčkem, významným čs. komunistickým politikem. Vztah, který tam navázali, přispěl k rozpadu již

71 JABŮRKOVÁ, J. *O tvořivosti dětí*. In *Rádce cvičitelstva federovaných dělnických jednot československých*. č. 12, 1924, s. 184.

72 JABŮRKOVÁ, J. *O tvořivosti dětí*. In *Rádce cvičitelstva federovaných dělnických jednot československých*. č. 12, 1924, s. 184.

73 ROLEČEK, H. *Osudy pomníku Jožky Jabůrkové 1965 - 2002*. 2003. Dostupné z: arcig.cz/projekty/historseminar/rolecek.doc s. 2

74 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 109.

nepříliš fungujícího manželství se Stanislavem Jabůrkem a vydržel až do Bubeníčkovy smrti, který padl v řadách španělských interbrigád.

Pro soukromý život Jožky Jabůrkové, stejně jako její veřejnou práci, bylo typické odmítání tradičního modelu rodiny se ženou, coby doma uzavřenou hospodyní, bez hlubších zájmů a kontaktů mimo domácnost.⁷⁵ Proti tomuto modelu se snažila bojovat jako pedagožka, novinářka i politička.

2.3.2 Činnost ve třicátých letech

V roce 1929 se Jabůrková stala redaktorkou levicového ženského týdeníku *Rozséváčka*.⁷⁶ Převzala časopis, který sice již měl tradici, ale zároveň malou čtenářskou obec. Na vině bylo soustředění dělnických žen na rodinu a domácnost, jejich politická indifference. Dále pak konkurence ženských společenských časopisů jako byla *Hvězda* nebo *Pražanka*, které se nezabývaly osvětou, ale zábavou. Jejich redakce měly k dispozici větší prostředky, což umožnilo vizuálně zajímavější výpravu časopisů. Typickým příkladem problémů listu byly stížnosti kolportérek na název časopisu, který se před rokem 1929 jmenoval *Komunistka*. Kolportérky žádaly změnu názvu, protože mnoho potenciálních čtenářek odmítalo časopis právě kvůli onomu označení, naopak stranické vedení na "*Komunistce*" trvalo. Jiným příkladem je srovnání počtu čtenářek z posledního roku před převzetím Jabůrkovou - tedy 10 000, a počet voličů KSČ, kterých bylo tehdy okolo 700 000 (mimo členy).⁷⁷

Jabůrkové se podařilo tyto problémy překonat a počet čtenářek podstatně navýšit. Učinila tak několika způsoby. Například dala velký prostor názorům a zážitkům čtenářek týkajících se reálného života: "Nepište již o tom, jak má vypadat *Rozséváčka*, ale jak vypadá okolí, v němž žijete: továrny, mzdy a dražota, bytové poměry, školská výchova vašich dětí atd."⁷⁸ Dále psala romány, které vycházely na pokračování. Použila klasické syžety tzv. "červené knihovny", ovšem použila reálné prostředí nemajetných vrstev

75 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 42-43.

76 Podrobně se Jabůrkové redaktorskou prací a jejími předchůdci a následovníky v *Rozséváčce*, respektive *Komunistce* věnuje Petr Šámal <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/14.pdf>

77 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 55.

78 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 57.

Československa. Také konce příběhů nebyly optimistické, ale reálnější a výchovné.⁷⁹ Mnohdy opět vycházela z vlastního života a její životopisci tyto romány považují za do značné míry autobiografické.⁸⁰ Zkušenosti filmové střihačky užila při výběru kvalitního fotografického doprovodu časopisu.⁸¹

Redaktorská a také politická práce ve třicátých letech omezila čas, který mohla Jabůrková věnovat práci s dětmi. Skončila proto její systematická, sportovně pedagogická činnost. Ovšem její snaha jako redaktorky Rozsévačky pozvednout všeobecný rozhled žen z chudých vrstev je významným počinem na poli vzdělávání dospělých. I když odhlédneme od konkrétního politického směřování osvěty v Rozsévačce, jsou některé pedagogické principy (vhodně a pro čtenářku "nenápadně" upravený tuctový ženský román) inspirativní i dnes.

Pedagogice dětí se Jabůrková věnovala alespoň zprostředkovaně, na stránkách Rozsévačky. Činila tak články popisujícími problémy dětí a mládeže v době krize a hledajícími možná řešení.⁸² I přes malý rozsah časopisu (8-10) stran považovala za vhodné zavést rubriku pro děti.⁸³

V letech 1932 až 1938 byla spolu s dvanácti dalšími spolustraníky členkou pražského zastupitelstva.⁸⁴ Není úkolem tohoto textu zabývat se politickou činností Jožky Jabůrkové, proto si dále všimneme pouze těch jejích politických aktivit, které se nějak týkaly problémové mládeže. Na základě osobních zkušeností z dětství i z práce s košířskou mládeží se snažila pomáhat dětem nezaměstnaných a též jejich matkám. Navrhovala

79 ŠÁMAL, P. Beletrie, ženský komunistický tisk a problémy kontinuity (Na příkladu Rozsevačky). In: *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13. -14. října 2004*. Vyd. 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, 145 - 169. Edice K (Ústav pro českou literaturu AV ČR). ISBN 80-85778-47-5. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/14.pdf> s. 160-161.

80 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959.

81 O stylu novinářské práce Jabůrkové si je možno udělat představu z řady jejích článků, které do biografie této osobnosti zapracovala B. Holečková. HOLEČKOVÁ-DOLEJŠÍ, B. *Komunistická novinářka Jožka Jabůrková*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1989, s. 46 - 62, 66-73, 79-82, 84-85, 95-99, 101-109, 122-131.

82 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 60-61, 63-64 a jinde.

83 HOLEČKOVÁ-DOLEJŠÍ, B. *Komunistická novinářka Jožka Jabůrková*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1989, s. 43.

84 O činnosti J. Jabůrkové na radnici přehledně PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 97-107.

například peněžitou pomoc nezaměstnaným dělnicím, nebo ženám nezaměstnaných, které jsou v šestinedělí, zřízení zvláštních denních útluků pro děti nezaměstnaných a jejich všeobecné bezplatné stravování ve školách atd. Vzhledem k malému počtu komunistů na radnici se ovšem podařilo prosadit jen zlomky návrhů. Je třeba říci, že nešlo o nějaký levicový populismus, neboť Jabůrková přicházela většinou i s konkrétními návrhy jak ten který projekt financovat. Kromě návrhů vysloveně komunistických, jako bylo zvláštní zdanění bohatých, šlo o zcela reálné návrhy. Například nenavyšovat každoročně výdaje za reprezentaci obce, nedopustit některé zjevné případy rozkrádání obecního majetku, k nimž pod různými záminkami docházelo a podobně. Příkladem může být rozhořčený protest Jabůrkové proti plánu na předání "čestného" finančního daru města Prahy Karlu Kramářovi jako odškodnění za majetek, který mu na Krymu zabavily sovětské úřady. Návrh byl podán v době vrcholící hospodářské krize v roce 1933.⁸⁵ Obecně se dá říci, že Jabůrková vedle vyřešení aktuálních problémů hledala a snažila se podporovat dlouhodobá řešení špatné situace chudých pražských dětí. Zastávala názor, že jednorázová charita je neúčinná a aby se zlepšila situace dělnických dětí, je třeba zvýšit zaměstnanost a životní úroveň zaměstnaneckých rodin obecně.⁸⁶

Mezi neuskutečené projekty, k nimž Jabůrková vyzývala, bylo vybudování tzv. "Masarykova ostrova dětské radosti". Mělo jít o areál zahrnující stálé dětské divadlo a kino, tělocvičny, dílnu, plovárnu a malou ZOO. O děti a jejich sportovně kulturní vyžití ve stylu řecké kalokagathie zde měli pečovat pedagogové a lékaři.⁸⁷

2.3.3 Činnost za války

Když vypukla italsko-habešská válka, Jabůrková jako novinářka i politička začala otevřeně poukazovat na nebezpečí fašistické agrese pro celý svět. Za španělské občanské války,

85 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 100.

86 Velmi výstižně tento názor shrnuje sama Jabůrková následujícími slovy: "*Nejkrásnější reprezentací Prahy by byly moderní dělnické čtvrti s hřišti, jeslemi, školami a kulturními podniky pro dospělé. Kdyby obec pražská budovala pro své drobné zaměstnance, tak těžce postižené vysokou činží, vzorné byty řešené podle nejnovějších výsledků techniky - to by si věru zapamatoval každý návštěvník Prahy lépe než ty různé bankety. A nemyslíte, že nejkrásnější propagací Prahy by byl název město bez nezaměstnaných?*" HOLEČKOVÁ-DOLEJŠÍ, B. *Komunistická novinářka Jožka Jabůrková*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1989, s. 132-133.; též ROLEČEK, H. *Osudy pomníku Jožky Jabůrkové 1965 - 2002*. 2003. Dostupné z: arcig.cz/projekty/historseminar/rolecek.doc s. 3.

87 ROLEČEK, H. *Osudy pomníku Jožky Jabůrkové 1965 - 2002*. 2003. Dostupné z: arcig.cz/projekty/historseminar/rolecek.doc s. 4.

v níž padl i její dlouholetý přítel Antonín Bubeníček, organizovala sbírky a jiné akce ve prospěch španělských dětí. Také přes kolportérky Rozsévačky pomáhala interbrigadistům v první fázi jejich ilegální cesty na bojiště.⁸⁸ Poté, co se na konci třicátých let nebezpečí války přiblížilo k ČSR, Jabůrková spolu se stranickými kolegy podávala návrhy k zlepšení ochrany civilního obyvatelstva v případě plynového útoku nebo bombardování.⁸⁹

Za druhé republiky se Jabůrková, zbavená ovšem postu na radnici věnovala práci tisku, nikoliv však již v Rozsévačce, neboť tu nový režim zakázal. Po okupaci si pro ni - velice brzy, již 18. března ráno - přišlo gestapo⁹⁰. Odvezli ji do koncentračního tábora v Ravensbrücku, kde se v obtížných podmínkách dále věnovala osvětové činnosti mezi spoluvězeňkyněmi.⁹¹ Na jaře v roce 1942 onemocněla a nacisté ji následně zavraždili. Oficiální datum úmrtí, uvedené v táborových dokumentech je 31. červenec.⁹²

2.4 Další osobnosti věnující se sociální pedagogice

2.4.1 Ferdinand Krch (1881 – 1973)

Ferdinand Krch byl vzděláním právník, později vystudoval i pedagogiku. Učil na obecných školách. V roce 1913 se skladatelem Josefem Kříčkou založil hudební školu pro děti, kterou sám financoval. Napsal teoretické práce z oblasti pedagogiky, čítanky a leporela pro děti. Redigoval dětské časopisy. Společně s Josefem Ladou je autorem známého kocoura Mikeše.

Proslul jako zakladatel a ředitel tzv. Domu dětství v Horním Krnsku u Mladé Boleslavi, což byla škola internátního typu pro sirotky po čs. legionářích. V letech 1919 až 1924 řídil ústav podle principů reformní pedagogiky. To se týkalo například zrušení ročníků, kdy doba na probírání učiva byla ponechána na vůli jednotlivých učitelů. Žáci jsou vedeni k tvořivosti, přičemž je kladen důraz na hudební a literárně dramatické aktivity. Důležitá je

88 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 127.

89 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 128-131.

90 Geheime Staatspolizei – tajná státní policie.

91 HOLEČKOVÁ-DOLEJŠÍ, B. *Komunistická novinářka Jožka Jabůrková*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1989, s. 140-141.

92 PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, s. 148. O činnosti J. Jabůrkové v táboře tamtéž, s. 135-148.

též výchova k samostatnosti, například prostřednictvím dětských domků se zahrádkami. O ty se děti samy starají a organizují si pro tuto práci čas.

Přestože Dům dětství byl jako inspirativní ústav navštěvován i odborníky z ciziny, v roce 1924 ho zrušili, oficiálně pro nedostatek peněz. Krch byl později získán Pittrem pro jeho specifický světonázor a pedagogickou činnost. Stal se jednou z hlavních osobností "milíčovské" pedagogiky.⁹³

2.4.2 Alfred Hirsch (1916 – 1944)

Alfred (Freddy) Hirsch se narodil ve městě Cáchy v Německu. Jako mladík se stal oddaným sionistou a působil v Jüdischer Pfadfinderbund Deutschland, tedy židovské verzi skautského hnutí. Po nástupu nacistů k moci, Hirschova rodina emigrovala do jižní Ameriky, ale Alfred zůstal ve vlasti domnívaje se, že jen z Evropy se jednou může dostat do vysněné Palestiny. V roce 1935 emigroval do Československa.

Zde vedl židovské sportovní organizace pro mládež nejdříve v Ostravě a Brně, od roku 1939 v Praze. Pořádal také (až do roku 1940) letní tábory pro židovské děti. Snažil se vytipovat a vychovat budoucí průkopníky židovského osídlení v Palestině. Výsledkem byla tzv. Havlaga, skupina chlapců ve věku 12 až 14 let, které ještě v říjnu 1939 dokázal vypravit do Dánska, odkud se později dostali na Přední Východ.

Sportovně pedagogickým dílem Hirschovým byla i většina aktivit na Hagiboru ve Strašnicích. Šlo o jediné sportoviště, povolené na začátku Protektorátu židovské mládeži. Skupina pedagogů v čele s Hirschem zde pořádala sportovní hry, táboráky, divadelní představení a podobně. Účelem této fáze Hirschovy činnosti byla výchova fyzicky odolných, kolektivně myslících a myšlenec sionismu oddaných mladých lidí, osadníků a též potencionálně vojáků "židovské domoviny" v Palestině. Je zajímavé tuto činnost srovnat se Sokolem, tedy také sportovní organizací s branným potenciálem.

Situace se radikálně změnila v roce 1941 s utužením protižidovských opatření. Hirsch se stal jedním z členů samosprávy ghetta Terezín. Od prosince zde organizoval péči o děti,

93 KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 150-154.; TURKOVÁ, M. Ferdinand Krch. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodický portál RVP.CZ* [online]. Praha, 2007 [cit. 2014-01-20 14:15]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1124/ferdinand-krch.html/>

žijící zde odděleně od rodičů v tzv. "heimech", kde probíhalo i pololegální vyučování. Hirsch trval na dodržování osobní hygieny a pravidelném cvičení coby prostředku k udržení fyzické i duševní síly, nezbytné pro přežití v obtížných podmínkách. Požíval určité autority i u Němců, což bylo dáno jeho osobností i tím, že pocházel z Německa. Kupodivu si tento respekt dokázal udržet i později u příslušníků SS v Osvětimi, a to prý i tak prostým způsobem, jako byl vždy upravený zevnějšek a vyleštěné holínky. V roce 1943 si na Němcích vynutil povolení uspořádat v Terezíně "makabiádu", tedy táborové sportovní hry. Je samozřejmě jasné, že se něco takového nacistům hodilo i z propagandistických důvodů.

V létě roku 1943 přijel do Terezína transport dětí z ghetta v Bialystoku a Němci je zavřeli do přísné izolace, neboť hrozilo, že rozšíří jednak zprávy o zacházení s Židy na Východě, jednak o porážkách wehrmachtu⁹⁴ na východní frontě. Hirsch se pokusil navázat kontakt s vychovatelem, jenž s dětmi přijel. Byl za to potrestán odsunem do Osvětimi-Birkenau.

Do tzv. rodinném táboře Birkenau provázela Hirsche pověst loajálního Žida ze samosprávy, která mu mohla vynést pozici kápa. Odmítl a místo toho vyvzdoroval na vedení jeden barák pro děti. Později získal ještě další a společně s jinými vychovateli z řad vězňů se zde staral až o 500 dětí. V baráku byly nízké stoličky, nikoliv pryčny, protože děti se na noc vracely ke svým rodičům. Stěny Hirsch vyzdobil obrázky pohádkových postav. Napůl tajně se tu podařilo zřídit i stravování pro děti a až do konečné likvidace zde žádné nezemřelo na podvýživu. Děti v tomto "dětském bloku" čekalo ilegální vyučování, mohly si tu hrát. Také zde nebyly na očích SSmanů a tudíž jim nehrozilo násilí z okamžité zvuře dozorců. Apely probíhaly rychle a pod střechou. Dá se říci, že Hirsch vytvořil oázu klidu uprostřed osvětimských hrůz. Vedení tábora jeho aktivity tolerovalo, na představení Sněhurky, které děti nacvičily na přelomu let 1943 a 1944 se dokonce přišlo podívat.

V únoru roku 1944 navázal kontakt s Hirschem táborový odboj. Informoval ho o německém rozhodnutí v brzké době celé osazenstvo Birkenau povraždit v plynu. Dále pak o svém plánu na povstání, které by alespoň části vězňů umožnilo uprchnout a dostat se k Rudé armádě. Hirsch měl mít v povstání důležitou organizátorskou a vůdčí roli, protože se těšil respektu spoluvězňů a jisté dávce důvěry nacistů. Vedoucí dětského bloku se

94 Branná moc ozbrojených sil Třetí říše.

dlouho nedokázal rozhodnout, povstání se mu zdálo předem ztracené a chápal, že by se útek jistě nezdařil žádnému z dětí. Na začátku března za ním přišli znovu s tím, že likvidace tábora již bezprostředně hrozí a povstání je tedy nutné zahájit ihned. Hirsch si vyžádal hodinu na rozmyšlenou a během ní spáchal sebevraždu.⁹⁵

95 STRÁNSKÝ, M. Alfred (Fredy) Hirsch - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2011, 26. 9. 2011 [cit. 2014-01-20 18:10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/people/hirsch>

3 KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

3.1 Odsun německého obyvatelstva

Jedním z výrazných podnětů československé (nejen) sociální pedagogiky ve sledovaném období byl odsun německého obyvatelstva, jehož hlavní část proběhla v letech 1945 až 1946. Historiografie i hodnocení této události je dosud zatíženo politickými aktualizacemi.⁹⁶ Proto, ač existuje velké množství literatury různé úrovně, nemáme dosud objektivní odborné zpracování. Pro účely této práce můžeme odsun Němců charakterizovat následovně.

Plán na úplné vysídlení Němců z ČSR zrál postupně v průběhu války. Definitivně byl schválen na Postupimské konferenci a v letech 1945 - 1946 proveden.⁹⁷ Radikální řešení bylo přijato také pod tlakem velmocí, které chtěly definitivní řešení národnostního problému střední Evropy⁹⁸, dále na základě zvěstev páchaných nacisty, které další spolužití národností v jednom státě prakticky znemožňovala.⁹⁹ Proto se exilová vláda snažila názory na nutnost odsunu u Spojenců podporovat. Důvodem byla také neexistence silnějšího protifašistického hnutí Němců samotných. Exilová reprezentace demokratických čs. Němců Wenzela Jaksche neměla na domácí dění žádný vliv a zpočátku se i bránila spolupráci s Benešovým exilem.¹⁰⁰ Je třeba zdůraznit, že na likvidaci antifašistických Němců, kterých bylo v pohraničí ještě v době zářijové krize dost, měla podíl i lhostejnost pražské vlády k nim. Vláda ČSR neudělala nic, aby je ochránila před henleinovským terorismem ani aby je využila proti nacistům, dokud to bylo možné.

Odsun je možné rozdělit do dvou fází. První byl tzv. "divoký", druhý již oficiální. První fáze probíhala v prvních poválečných měsících (zhruba do konce léta roku 1945) v době, kdy na většině území již neexistovala státní moc Protektorátu, respektive Německa, ale ještě nebyla ustavena moc republiky. Docházelo při něm běžně k vraždám, znásilňování

96 Viz například role výroků o odsunu v prezidentské volbě v roce 2013.

97 BENEŠ, E. Paměti. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, s. 331.

98 BENEŠ, E. Paměti. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, s. 329.

99 BENEŠ, E. Paměti. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, s. 322-323.

100 Korespondence mezi E. Benešem a W. Jakschem z let 1942-1943. In BENEŠ, E. Paměti. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, s. 448-493.

a mučení. Němci byli vyháněni za hranice často bez základního zajištění v potravinách a dalších základních potřebách. Aktéry byli obvykle samozvanci, kriminální živly různého druhu, proti nimž v některých případech dokonce vojensky zasahovala moc republiky. Důvody pak často pouze majetkové či osobní. K takovým jevům však docházelo všude v Evropě, kde se zhroutila nacistická okupační moc. I tam, kde podstatná německá minorita nebyla, se našly skupiny lidí označených povšechně za "kolaboranty", kteří se ocitli bez jakékoliv právní ochrany a stali se obětí kolektivního i individuálního násilí.¹⁰¹

Vlastní odsun probíhal organizovaně, také alespoň zčásti pod dohledem Červeného kříže. Němci byli soustřeďováni v internačních táborech, využíváni k nuceným pracím a následně odsouváni do okupačních zón v Německu. Jako internační tábory sloužila často původně nacistická vězení či tábory koncentrační, podmínky ovšem byly nesouměřitelné. Přesto docházelo k mnoha úmrtím i v této fázi, což bylo ale dáno i vysokým počtem sebevražd odsouvaných lidí i komplikacemi se zásobováním a lékařskou péčí o internované v zemi, přes kterou nedávno přešla válka. Obecně se dá konstatovat, že zvláště těžké podmínky panovaly v táborech u velkých měst, nebo v oblastech se silným (početně i procentuálně) německým osídlením, již proto, že bylo najednou internováno mnohdy nezvládnutelné množství lidí.¹⁰² Horší podmínky odsouvané ovšem čekaly na německém území, které bylo válkou tak zničeno, že nedokázalo poskytnout odpovídající podmínky ani původnímu obyvatelstvu. Platí to zejména pro první fáze odsunu.

Z dlouhodobého hlediska odsun Němců z ČSR, Polska a dalších zemí (včetně západoevropských) vyřešil letitý problém a umožnil pokojný rozvoj národností ve vlastních státech i jejich spolupráci. O tom, že řešit problémy s agresivními minoritami méně drasticky, výchovou a ideologizací nemusí vést k očekávanému výsledku, dokazuje například rozpad Jugoslávie. Humánní odsun či výměna obyvatelstva je dnes dokonce v některých sociálně politických teoriích navrhována jako možnost řešení vleklých konfliktů.¹⁰³ Je též nutné si uvědomit, že německé obyvatelstvo v roce 1945 z velké části

101 Příkladem může být zacházení s ženami označenými okolím za milenky Němců v osvobozené Francii.

102 Srovnej líčení nezaujatého svědka z internačních táborů na území Prahy. PITTER, Přemysl. Pražský web pro studenou válku: viz Reakce Přemysla Pittra. PRAŽSKÝ WEB PRO STUDENOU VÁLKU 2002-2006. *Pražský web pro studenou válku 2002-2006* [online]. Praha, 2002 - 2006, 28. 7. 2006 [cit. 2014-01-31 20:00]. Dostupné z: http://praguecoldwar.cz/reakce_premysla_pittra.htm

103 BELL, A. *Etnické čistky: Bosna, Kypr, Karabach, Kosovo, Palestina, bývalý Sovětský svaz, Rwanda a Burundi, Srí Lanka, Transylvánie, Ulster*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2003.

neopustilo nacistickou ideologii. I když došlo k poměrně nízkému počtu teroristických akcí proti čs. občanům, ponechání nepřátelsky naladěného obyvatelstva v jeho domovech by při početní síle Němců pro obnovenou republiku představovalo vážný problém. Vyhrocený vztah mezi Čechoslováky a Němci také možná právě kvůli rychlému odsunu nevedl k opravdu rozsáhlému a krvavému účtování, jehož se odpovědní činitelé obávali už v exilu.¹⁰⁴

Pro pedagogiku se odsun stal výzvou z několika hledisek. Dnes se jeví jako nejdůležitější zajištění péče o odsouvané děti a nedělitelnost rodin. V dané době se však touto problematikou zabývalo pouze několik jednotlivců bez výraznějšího oficiálního oprávnění, což však souvisí s předchozí zkušeností národa s nacisty. Dalším tématem "odsunové" pedagogiky byl rozklad školské sítě v pohraničí včetně zániku speciálních výchovně-léčebných ústavů, které provozovaly kláštery s německými řeholnicemi.

Co se týká postavení odsouvaných dětí, byla snaha o udržení určité úrovně přístupu k nim.¹⁰⁵ V praxi však záleželo na morálních kvalitách a osobnosti lidí zajišťujících odsun. Nebylo příliš reálných možností jak dodržování stanovené úrovně hlídat. Například děti měly povoleno ponechat si větší množství oblečení a obuvi než dospělí.¹⁰⁶ Z pracovní povinnosti pro internované byly dekretem prezidenta vyňaty těhotné ženy, šestinedělky a ženy pečující o děti do šesti let.¹⁰⁷ Někde byly ponechány internované rodiny pohromadě, někde se zakládaly tábory pro ženy s dětmi zvlášť. Důvody pro toto dělení mohly být i bezpečnostní - u tábora v němž nežili němečtí muži, mohl být volnější režim včetně ostrahy¹⁰⁸, nebo demografický - válka zanechala velké množství německých rodin bez muže.

104 BENEŠ, E. *Paměti*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, s. 327-329.

105 SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, 123 s. 47.

106 SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, s. 38.

107 SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, 123 s. 46.

108 SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, 123 s. 35-36.

To nám mimochodem ukazuje na další výchovný problém německých dětí v době těsně poválečné. V některých obcích nežil v létě roku 1945 žádný muž starší 18 a mladší 55 let.¹⁰⁹ Výchovné problémy dospívajících v obtížné době bez mužského otcovského vzoru jsou nasnadě. Chybějící otcovský vzor pak snadno nahradila ideologizovaná "mužnost", představovaná dětem instruktory v Hitlerjugend.

V listopadu 1945 se již tábory institucionalizovaly. Byly vytvořeny podrobnější celostátně platné předpisy, také o zacházení s internovanými dětmi. Měly být ubytovány oddělené od mužů, společně s ženami. Starší, ve věku 12 až 14 let měly pomáhat při úklidu a práci v zelinářských zahradách, mladší děti mohly být vyučovány příslušníkem tábora.¹¹⁰ Pro internované se v této fázi organizovala i lékařská péče, která však měla z důvodu obecné nechuti k Němcům nedostatek zdravotnických potřeb a financí.¹¹¹

I v této fázi odsunu pochopitelně nejvíce záleželo na konkrétních lidech v rozhodujících funkcích. Typickým příkladem byla velitelka tábora Hagibor v Praze, která byla známa tvrdostí k internovaným. Sama prošla nacistickými lágry a ztratila v nich devatenáctiletého syna. To byla příčina jak toho, že coby státně spolehlivá získala funkci, tak toho, jak jednala se zadržovanými Němci.¹¹²

Zatím jen málo popsanou kapitolou těsně poválečných pedagogických dějin je odsun německých řeholníků. V německé jazykové oblasti působily od 19. století četné řehole, obvykle ženské, zaměřující se na výchovu a vzdělání dětí chudých, postižených, či sociálně patologických. Po odsunu zůstalo z 2800 jeptišek žijících před rokem 1945 v kláštorech s německým vedením pouhých 700, které obvykle odešly v následujících

109 SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, 123 s. 40.

110 SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, 123 s. 49.

111 PITTER, P. Pražský web pro studenou válku: Reakce Přemysla Pittra. PRAŽSKÝ WEB PRO STUDENOU VÁLKU 2002-2006. Pražský web pro studenou válku 2002-2006 [online]. Praha, 2002 - 2006, 28. 7. 2006 [cit. 2014-02-01 17:00]. Dostupné z: http://praguecoldwar.cz/reakce_premysla_pittra.htm

112 PITTER, P. Pražský web pro studenou válku: Reakce Přemysla Pittra. PRAŽSKÝ WEB PRO STUDENOU VÁLKU 2002-2006. *Pražský web pro studenou válku 2002-2006* [online]. Praha, 2002 - 2006, 28. 7. 2006 [cit. 2014-02-01 18:50]. Dostupné z: http://praguecoldwar.cz/reakce_premysla_pittra.htm

letech dobrovolně.¹¹³ Církev se snažila tento úbytek nahradit českými řeholnicemi a řeholníky, ovšem bez podstatnějšího úspěchu.

Obrovské demografické změny v pohraničí také rozrušily síť obecných a měšťanských škol, která nebyla v úplnosti již nikdy obnovena.

3.2 Poválečný vývoj v Československu v kontextu pedagogiky

Již během druhé světové války se ukázala nezbytnost budoucí přestavby celé československé společnosti. Tato přestavba se pochopitelně měla týkat i školství a pedagogiky vůbec. Rozcházel se však představy o charakteru, směřování a intenzitě. Instrukce, pedagogické a politické organizace i jednotlivci přicházeli se svými plány, z nichž mnohé byly nutně velmi utopické. Příkladem mohou být výše popsané plány Pitterovy.

Rozhodující moc ve státě měla ovšem levice, respektive především KSČ. Proto již po osvobození začala být naše pedagogika transformována podle sovětského vzoru. To se týká zejména její unifikace, centralizace a postupně také ideologizace. Protikomunistické síly si do značné míry uvědomovaly nebezpečí ideologizace mládeže a snažily se takovému směřování výchovy bránit. Jejich snahy měly však jen dočasný úspěch, připomeňme odklad schválení zákona o jednotné škole, vypracovaného Zdeňkem Nejedlým, až na rok 1948.¹¹⁴

Centralizace postihla výrazně i pedagogiku mimoškolní, kde existoval největší prostor pro "nevhodné" ideologické působení vychovatelů na děti. Komplikovaným způsobem se komunistická strana vypořádala s asi nejmasovější výchovnou organizací, Sokolem. Už na konci světové války vycházely z levicových kruhů návrhy sloučit veškerou tělovýchovu právě pod Sokol. Na první pohled výhodný návrh organizace odmítla s tím, že by to zcela jistě smazalo její charakter a svébytnost založenou na dobrovolnosti a konkrétním etickém

113 VLČEK, P., Dušan FOLTÝN a Petr SOMMER. *Encyklopedie českých klášterů*. Dot. 1. vyd. Praha: Libri, 1998, s. 27.

114 DOUBRAVA, A. Z dějin školy. In *Almanach k třístému padesátému výročí založení školy: Gymnázium Josefa Kajetána Tyla v Hradci Králové*. Hradec Králové: SRPŠ a SSM při Gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové, 1986, s. 27.

přístupu.¹¹⁵ Po únoru 1948 se ovšem centralizace tělovýchovy pod hlavičkou Sokola stala skutečností. Nějaký čas nato byl název Sokol zrušen.

Pokud bychom měli problémy československé mimoškolní pedagogiky v letech 1945 až 1948 stručně charakterizovat, jsou to tyto: materiální problémy, úřední a politické vměšování, vzedmutý nacionalismus, morální rozvrat části populace vycházející z okupačních poměrů.

115 WALDAUF, J. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. vyd. Luhačovice: Atelier IM, 2007-2010, s. 145-147.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 EMPIRICKÝ VÝZKUM

4.1 Cíl empirické části

Empirická část práce si klade za cíl objasnit názory dnešních středoškolských studentů různého studijního zaměření na protektorátní péči o děti a mládež a taktéž na osoby známé svou pomocí trpícím rodinám a dětem. Dalšími dílčími cíli pak bylo získat představu o faktických znalostech, které mají studenti o osobách, jenž v době Protektorátu pomáhaly trpícím rodinám a dětem, o jejich tehdejších sociálních aktivitách a důležitých činech, odhalit názory studentů na přínos uváděných osobností pro tehdejší i současnou společnost a sociální pedagogiku a zjistit, jaké mají zúčastnění obecně povědomí o protektorátní politice vůči mládeži včetně péče o děti a dospívající.

Dále bylo dotazníkové šetření zaměřené také na to zjistit, z jakého zdroje studenti informace o této problematice nejčastěji čerpají a na identifikaci případných rozdílů v úrovni těchto znalostí mezi studenty SŠ různého zaměření.

4.2 Metoda a technika výzkumu

Pro dosažení výzkumného cíle popsaného výše bylo jako nejvhodnější metoda zvoleno výběrové dotazníkové šetření, zaměřené na získání dat zpracovatelných základními kvantifikačními a statistickými metodami. V samotném dotazníku, který respondenti vyplňovali písemnou formou, tak převažují uzavřené otázky, které jsou pro takové zpracování vhodnější.

Samotný krátký dotazník sestával z celkem 11 otázek různého účelu. Úvodní část dotazníku pomocí čtyř otázek zaznamenávala zaměření, ročník studia, sídlo školy a bydliště respondenta pokud se od sídla školy lišilo. Druhá série otázek byla zaměřena na čtyři významnější osobnosti sociální pedagogiky za Protektorátu, znalosti respondentů o nich, jejich postoj k činnosti a významu těchto osobností a zdroj těchto informací. Následující tři otázky pak sledovaly téma života dětí a mládeže v protektorátu obecně. Poslední dvě otázky dotazníku byly otevřené a určené pro podrobnější vyjádření znalostí a názorů respondentů.

4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl tvořen celkem 100 studenty ze čtvrtých ročníků pěti různých středních škol odlišného zaměření. Zastoupeno bylo zaměření přírodovědné, humanitní, umělecké, pedagogické a všeobecné (gymnázium)¹¹⁶. Z každé školy tak dotazník vyplnilo celkem 20 respondentů. Konkrétní respondenti pak byli v rámci jednotlivých tříd zvoleni náhodně, čímž bylo docíleno reprezentativnosti vzorku vzhledem k celku. Z geografického hlediska byly zastoupeny tři SŠ se sídlem v Praze, jedna se sídlem ve Vsetíně (SŠ přírodovědného zaměření) a jedna se sídlem v Olomouci (gymnázium). Odlišné místo bydliště uvedla téměř třetina respondentů (celkem 30 případů). Konkrétně se jednalo o 2 respondenty z Nového Jičína, 2 z Hodonína a 1 z Přerova v případě SŠ přírodovědného směru ve Vsetíně. 2 respondenty z Bruntálu, 1 ze Šumperka a 2 z Prostějova v případě Olomouckého gymnázia. V případě ostatních SŠ se sídlem v Praze uvedlo odlišné bydliště celkem 20 respondentů, z toho 10 uvedlo jako bydliště Beroun, 5 Benešov, 2 Kladno, 2 Mělník a 1 Mladou Boleslav. Protože se však místo bydliště ve všech případech nachází ve stejném regionu jako sídlo školy, nebylo s tímto údajem ve vyhodnocení dotazníku dále pracováno.

4.4 Analýza výsledků výzkumu

Následující text shrnuje výsledky dotazníkového šetření v rámci jednotlivých otázek počínaje otázkou č. 4, neboť odpovědi na otázky 1 - 3 jsou shrnuty v předcházející podkapitole. Sama otázka č. 4. byla zaměřena na obeznámenost studentů se jmény Přemysl Pitter, Alice Masaryková, Jožka Jabůrková a Alfred Hirsch. Její výsledky jsou shrnuty v níže uvedené tabulce č. 1 na následující straně.

116 I. Střední průmyslová škola strojnická Vsetín, Pod Strání 1776, Vsetín (přírodovědné zaměření).
II. Střední škola mediální grafiky a tisku, Beranových 140, Praha 9 (humanitní zaměření).
III. Střední uměleckoprůmyslová škola, Žižkovo náměstí 1, Praha 3 (umělecké zaměření).
IV. Střední odborná škola pedagogická a gymnázium, Praha 6, Evropská 33 (pedagogické zaměření).
V. Gymnázium, Čajkovského 9, Olomouc (všeobecné zaměření).

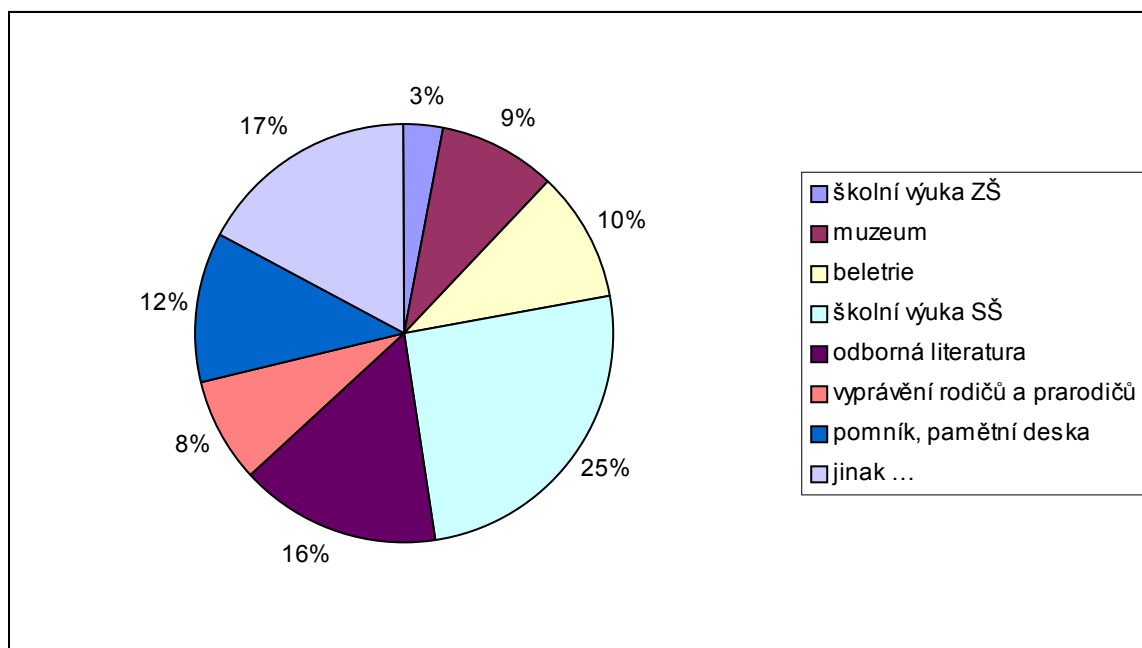
Zaměření studia	přírodovědné		humanitní		umělecké		pedagogické		gymnázium		CELKEM	
	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE
Přemysl Pitter	4	16	10	10	1	19	18	2	1	19	34	66
Alice Masaryková	11	9	14	6	5	15	15	5	10	10	55	45
Jožka Jabůrková	9	11	10	10	0	20	10	10	8	12	37	63
Alfred Hirsch	1	19	2	18	1	19	2	18	0	20	6	94

Tabulka č. 1 – Osobnosti sociální pedagogiky za Protektorátu (k otázce č. 4 Dotazníku Setkali jste se někdy s následujícími jmény?).

Z uvedené tabulky vyplývá, že nejvíce jsou studenti obeznámeni se jménem Alice Masarykové (celkem 55 respondentů), což však může souviset jak s její činností v Červeném kříži, tak s faktem, že byla nositelkou slavného příjmení. Naopak pouze 6 respondentů uvedlo, že se již někdy setkalo se jménem Alfreda Hirsche. Se jmény Přemysla Pittera a Jožky Jabůrkové se pak někdy setkalo 34 respektive 37 ze sta respondentů. Celkově je však obeznámenost studentů s těmito jmény poměrně nízká, součet všech odpovědi ANO u jednotlivých osobností, činí pouhých 132 ze 400 možných.

Z hlediska jednotlivých škol projevili největší znalosti studenti střední školy s pedagogickým zaměřením, kde se odpověď ANO v souvislosti s některým s uvedených jmen objevila ve 45 případech. Na této škole také studenti jako na jediné uvedli častěji znalost jména Přemysla Pittera (18 respondentů) než Alice Masarykové (15 respondentů). Naopak nejméně známá jsou uvedená jména pro studenty umělecky zaměřené SŠ, kde se odpověď ANO objevila u některého z uvedených jmen pouze v sedmi případech. Z údajů zjištěných v rámci dotazníku také vyplývá, že celkově méně jsou s uvedenými jmény obeznámeni studenti SŠ se sídly ve Vsetíně a Olomouci.

Otázka č. 5. zjišťovala, při jaké příležitosti se respondenti se jmény uvedenými v předchozí otázce setkali. Rozložení odpovědí zobrazuje následující graf.

Graf č. 1 – Procentuální vyjádření, při jaké příležitosti se respondenti setkali s osobnostmi sociálními pedagogy za Protektorátu (k otázce č. 5 Dotazníku).

Z grafu je patrné, že nejvíce informací, se kterými respondenti disponují, pochází z výuky na SŠ, kterou jako jejich zdroj uvedlo 25% respondentů; jiný zdroj v podobě televize, tisku či internetu pak uvedlo 17 % respondentů, z odborné literatury pak čerpalo poznatky 16% respondentů. Na opačném konci spektra se pak nacházejí informace získané během výuky na ZŠ, 3% respondentů. Mezi jednotlivými školami jsou v tomto ohledu rozdíly pouze minimální. Jistou výjimku zde pak opět tvoří pouze studenti SŠ pedagogického zaměření, kteří ve větším množství (celkem 18 respondentů) uvedli jako zdroj informací muzeum, konkrétně Národní pedagogické muzeum J. A. Komenského, u respondentů z ostatních škol není naopak tato možnost vůbec zastoupena.

Na zjištění, do jaké hloubky je respondentům známa činnost uvedených osobností mimo pole sociální pedagogiky, byla zaměřena šestá otázka dotazníku. Její výsledky jsou následující. Nejčastěji (31 případů) byla zmiňována Alice Masaryková, a to především jako zakladatelka a přední představitelka Československého červeného kříže, v jednom případě byl zmíněn také její rodinný vztah k TGM. Ve 20 případech pak byl zmíněn Přemysl Pitter nejvíce v souvislosti se založením a provozem Milíčova domu, pouze ve dvou případech byla zmíněna také jeho činnost pastorační a publikační.

Jméno Jožky Jabůrkové mají respondenti spojeno především s publicistikou a politickou činností (celkem 16 respondentů). Se jménem Alfreda Hirsche se v širší souvislosti setkalo pouze 5 respondentů, z nichž tři uvádějí v souvislosti se skautingem. Nejširší obeznámenost s jednotlivými jmény zde, stejně jako u otázky č. 4, projeví studenti SŠ pedagogického směru.

V rámci 7. otázky dotazníku vyjadřovali respondenti svůj souhlas nebo nesouhlas se čtyřmi tvrzeními vztahujícími se k významu činnosti uvedených osobností sociální pedagogiky pro dnešek. Jednalo se o tato tvrzení:

1. Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu se vztahují pouze k dané době a pro dnešní dobu nemají praktický význam.
2. Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu jsou inspirativní pouze jako morální a etický odkaz pomoci potřebným bez ohledu na svoji osobu.
3. Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu mají dnes praktický význam jako inspirace pro výchovnou práci s problémovými nebo nějak znevýhodněnými dětmi.
4. Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu jsou prakticky využitelné i v současnosti, ale pouze v zemích, kde se válčí nebo je společnost jinak rozdělena.

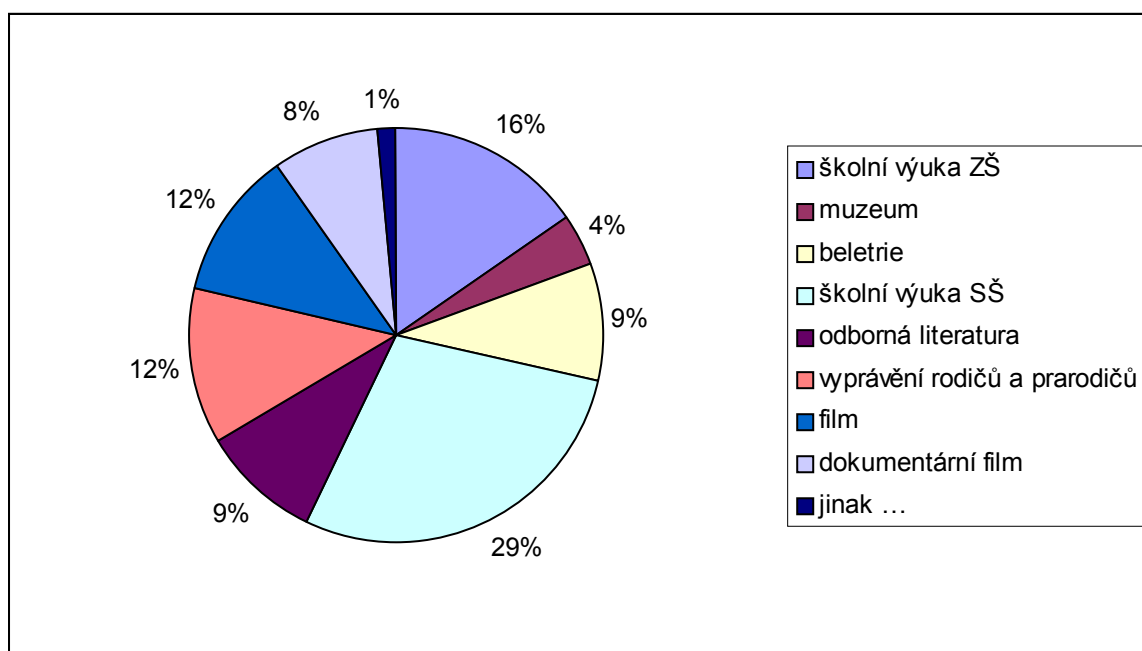
Zaměření studia	přírodovědné		humanitní		umělecké		pedagogické		gymnázium		CELKEM	
	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N
Tvrzení č. 1	2	18	0	20	11	9	0	20	10	10	23	77
Tvrzení č. 2	11	9	19	1	15	5	2	18	10	10	57	43
Tvrzení č. 3	17	3	3	17	4	16	19	1	15	5	58	42
Tvrzení č. 4	1	19	0	20	1	19	0	20	0	20	2	98

Tabulka č. 2 – Stanovisko respondentů k otázce č. 7 Dotazníku.

V celkovém pohledu se respondenti ztotožňují nejvíce s druhým (57 kladných odpovědí) a třetím tvrzením (58 kladných odpovědí). Lze tedy říci, že si uvědomují kontinuitu a přenositelnost zkušenosti v rámci sociální pedagogiky i morální odkaz činů jednotlivců v krizovém historickém období, jakým doba Protektorátu bez pochyby byla. Výrazný nesouhlas se čtvrtým tvrzením také dává tušit, že považují tuto zkušenost za natolik silnou,

že ji lze aplikovat i mimo specifické podmínky válečného konfliktu. V rámci jednotlivých škol se pak názory respondentů příliš neliší; lze pozorovat pouze drobné odchylky, z nichž asi nejvýraznější je zastoupení kladné odpovědi u prvního tvrzení u studentů SŠ uměleckého zaměření (11 výskytů) a gymnázia (10 výskytů), což ovšem může souviset s celkově menší obeznameností studentů těchto škol s daným tématem.

Osmá otázka dotazníku se ptala po zdrojích, z nichž respondenti čerpali své vědomosti o životě dětí a mládeže v protektorátu. Rozložení odpovědí zachycuje následující graf.

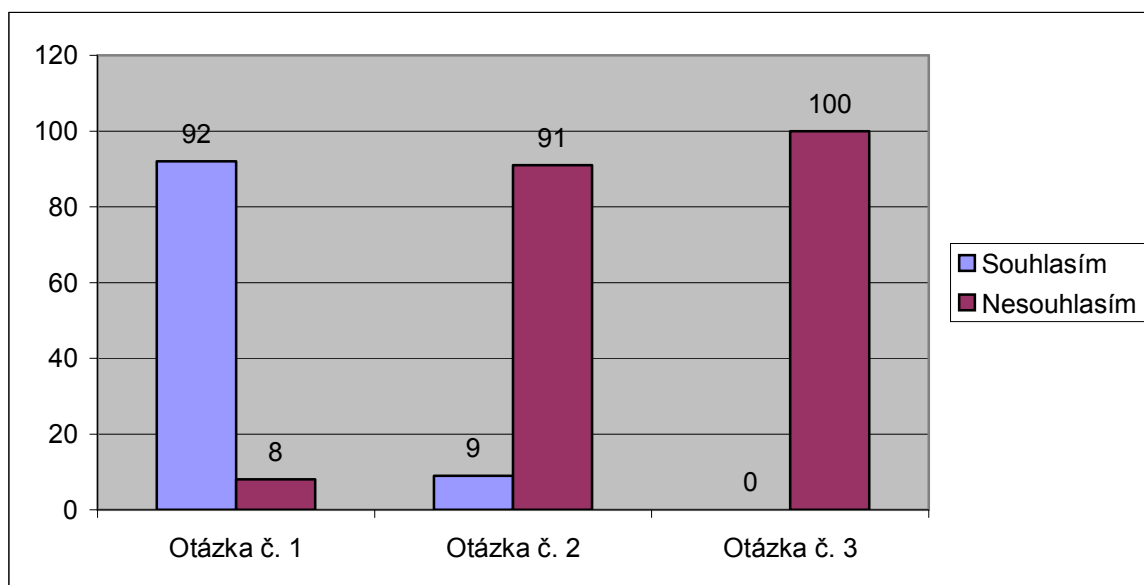
Graf č. 2 – Zdroje z nichž respondenti čerpali své vědomosti (k otázce č. 8 Dotazníku).

Z grafu vyplývá, že hlavním zdrojem informací k tématu, je pro většinu respondentů školní výuka na SŠ (29%), ostatní zdroje jsou pak zastoupeny podobným podílem v rozmezí 12% - 9%. Jako nejméně významný zdroj informací se jeví muzea, která se mezi odpověďmi objevila v pouhých 4% případech, a to pouze u studentů SŠ pedagogického směru, což může souviset se zaměřením konkrétních exkurzí v rámci výuky, neboť tyto respondenti zároveň shodně uváděli i stejné instituce, konkrétně Židovské muzeum v Praze a památník Terezín. Další rozdíl se ve výsledcích zodpovězení této otázky mezi SŠ různého zaměření neobjevily.

Vhled respondentů do otázky postavení dětí a mládeže v Protektorátu hodnotila otázka č. 9, kde měli studenti vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s následujícími tvrzeními:

1. V období Protektorátu byly existenčně přímo ohroženy děti židovské a romské, české byly připravovány pro budoucí život manuálních pracovníků ve Třetí říši; měly mít nižší občanský status, ale hromadné vyhlazení jim ani pro budoucnost nehrozilo.
2. V období Protektorátu byly existenčně přímo ohroženy děti židovské a romské, českým hrozila hromadná likvidace, případně vyhnání, po budoucím vítězství Německa.
3. Česká mládež byla vzdělávána podle svých schopností a talentu na školách různých stupňů a připravována pro dráhu plnoprávných občanů Třetí říše.

Výsledky zobrazuje následující graf, z nějž vyplývá poměrně dobrá představa studentů o dané problematice.

Graf č. 3 – Stanovisko respondentů k otázce č. 9 Dotazníku.

Otevřené otázky č. 10. a 11. byly pouze doplňujícího charakteru a více než 95% respondentů je ponechalo nevyplněné. Pouze v jednom případě byla zmíněna další jména pedagogů působících v předmětném období (Kaprás, Hostáň, Hanus). Tři respondenti pak shrnuli svůj pohled na význam problematiky sledované v dotazníku pro současnost. Ve všech uvedených případech se jednalo o studenty SŠ pedagogického zaměření.

ZÁVĚR

Československá sociální pedagogika se za druhé světové války musela vyrovnávat s problémy, které přinesly politické zvraty doby. První kontakt s válkou proti fašistům přinesl rok 1936 a sbírky pořádané mimo jiné i pedagogickými pracovníky ve prospěch španělských dětí. V době španělské občanské války se pedagogičtí pracovníci v ČSR dostali poprvé do kontaktu s dětmi postiženými válkou. Španělských uprchlíků se do republiky dostalo jen málo, ovšem brzy je následovala vlna dětí německých a rakouských demokratů a Židů ohrožených nacisty. Ti do republiky přicházeli již od roku 1933, ale jak se třetí dekáda století přehoupla do druhé poloviny, vlna uprchlíků nabývala na síle. Je příznačné pro československou společnost a latentní přítomnost fašismu¹¹⁷ v ní, že tyto děti byly částí společnosti napadány buď proto, že jsou německé, nebo proto, že jsou "rudé". Lidé o děti uprchlíků pečující měli z těchto důvodů určité problémy, byť většina společnosti nahlížela na problém uprchlíků pozitivně.

K dětem uprchlíků čs. speciální pedagogika mohla přistupovat s využitím zkušeností, které učinila prací s dětmi z rodin nezaměstnaných během hospodářské krize třicátých let. I tyto děti byly mnohdy poznamenány špatnými materiálními podmínkami, rozvrácenými rodinami a nikoliv výjimečně i násilím, ať už v rodině, nebo kriminálního charakteru na ulicích. Společným jmenovatelem dětí nezaměstnaných a dětí uprchlíků byla bezvýhodná budoucnost. Vědomí bezvýhodné budoucnosti je pro dospívající mládež jedním z hlavních příčin patologického jednání a vede ke kriminalitě nebo sklouznutí k radikalismu všeho druhu. V pohraničí přivedla právě i bezvýhodná situace mladých bez práce a budoucnosti mnoho lidí do řad ordnerských teroristických skupin.

Po Mnichovském diktátu se k ohroženým dětem připojili utečenci z pohraničí. Fašizující Druhá republika pak vystoupila proti německým antifašistickým uprchlíkům a zahraničním i domácím Židům, čímž ohrozila i jejich děti. Za okupace pak musela pedagogika jednak řešit akutní ohrožení určitých skupin dětí a mládeže, jednak dlouhodobě vyvažovat

117 Otevřeně fašistické, respektive nacistické síly byly v české společnosti vždy jen okrajové. Na druhou stranu část obyvatelstva toužila po vládě silné ruky typu italského nebo španělského fašismu. Tyto režimy nebyly státu bezprostředně nebezpečné, jako režim nacistický se svými expanzivními choutkami a mohly proto pro část společnosti představovat vzor. Ilustrativním případem těchto tendencí je voják z povolání Emanuel Moravec, který v roce 1938 patřil k rozhodným zastáncům obrany státu, těsně po Mnichově k důstojníkům, kteří uvažovali o puči a vojenské vládě obrany státu, aby se po březnu 1939 změnil v přímo synonymní příklad kolaboranta.

působení nacistického "školství" a kolaborantských mládežnických organizací, zejména Kuratoria pro výchovu mládeže.

Těsně po osvobození potom bylo třeba řešit situaci jednak dětí a mládeže navrátivší se z německých koncentračních táborů, věznic a ghatt, jednak situaci dětí německých postižených poválečným terorem pozdních "revolucionářů", dále pak válečných sirotků a uprchlíků všeho druhu, kteří se z těch či oněch důvodů ocitli na území osvobozených Čech a Moravy.

Všechny zmíněné problémy a situace řešily buď státní instituce nebo soukromé dobročinné iniciativy. Činnost orgánů státních byla ovšem ovlivněna politickým vývojem. Za Druhé republiky a Protektorátu se přímo postavily proti cílům sociální pedagogiky, v době těsně poválečné více či méně ignorovaly problémy německých dětí, protože péče o ně by vadila průměrnému čs. voliči.

Dobrovolná práce pak vyžadovala veškerý čas, energii a ovšem i finance aktivistů. Zvláště za okupace je pak ohrožovala i na životě. Je příznačné, že nejvýznamnější osobnosti, které se za války, těsně před ní a těsně po ní věnovaly ohroženým skupinám dětí, byli lidé, kteří rezignovali na vlastní běžný rodinný život. Jejich práce jim více či méně nahrazovala rodinu.

V odhodlání pracovat s dětmi bez ohledu na vlastní život jim pomáhala pevná víra v principy určité ideologie, nikoliv jen rozumová úvaha o morálnosti takového postoje. Pitter si vytvořil do značné míry vlastní formu křesťanství a téměř nábožensky pojímaný pacifismus. Jabůrková byla odhodlanou komunistkou, indoktrinovanou i dlouhodobými studijními pobyty v SSSR. Masaryková pak byla velice odhodlanou strážkyní odkazu své rodiny.

Tři osobnosti, jejichž život tato práce analyzuje, mají ještě další společné rysy. Všechny pocházely z rodin nějakým způsobem rozvrácených. Pitter osiřel v období dospívání. Žil také s vědomím, že je jediný z mnoha sourozenců, který přežil. Jabůrková byla nemanželské dítě a Masaryková žila několik let v mládí - pravda již v dospělém věku - bez otce, který byl v emigraci, sama ohrožená rakouskou policií a musela se prakticky bez hmotných prostředků starat o nemocnou matku a osiřelé synovce.

Všichni tři pedagogové též měli v rodině duševní problémy a sami jimi také trpěli. Pitter věřil, že je ve spojení s jakýmsi nadpřirozeným Učitelem a Léčitelem, jeho matka zase žila v domnění, že je v kontaktu se svými zesnulými dětmi. V mládí se pokusil

o sebevraždu. V těžkých chvílích za první světové války se u něj projeví jisté (snad) halucinační zážitky. Jabůrková vyrůstala s nábožensky bigotní a osaměle žijící matkou, v mládí se též pokusila o sebevraždu a její onemocnění v koncentračním táboře mohlo mít i duševní příčinu. Vážná duševní choroba Charlotty Masarykové, matky Alice je všeobecně známá a v literatuře se běžně objevují i zprávy o duševních problémech jejích dětí.

Bez ohledu na svá osobní specifika všichni tři pracovali podobným způsobem, s tím, že práce Pittera a Jabůrkové byla spíše praktická, Masarykové spíše organizační. Všichni však využívali možností daných moderními pedagogickými směry, dobovým nadšením pro přírodu, které aktuálně přinášel woodcraft nebo skauting, stejně jako spolkovým sportováním, které mělo u nás dlouhou tradici. Důležitá byla výchova dětí k tvořivé práci a samostatnosti, která by jim umožnila přežít obtížnou dobu a samozřejmě snaha vyvažovat škody, které přítomné časy páchají na dětské morálce. Určitou roli, větší či menší, hrála i snaha získat děti pro vlastní světonázor a přistupování k nim s vědomím, že výchovou dětí je možno ovlivnit budoucnost. Pedagogickou činnost vyvíjeli v rámci možností i v době, kdy se nacházeli pod tlakem oficiálních míst nebo dokonce v koncentračním táboře.

Příslušnost tří osobností ke třem světonázorovým proudům - Pittera k radikálnímu křesťanství, Masarykové k demokratickému republikanismu a Jabůrkové ke komunismu zabránilo, aby byly připomínány a jejich odkaz uznáván ve stejnou dobu. V době mezi lety 1945 až 1948 se začínalo mluvit a psát o Jabůrkové a v obecném povědomí byla osobnost Masarykové. Pitter pečující o německé děti byl do značné míry ostrakizován. Režim po roce 1948 vyzdvihoval památku Jabůrkové, což režim po roce 1989 nahradil zřízením pamětních desek Pitterovi, poškozením a následným odvezením do skladu pomníku Jabůrkové. Teprve v poslední době je uznáván přínos a zásluhy všech tří pedagogických pracovníků, respektive i jejich postojů, jak ostatně svědčí i obnovení pomníku Jožky Jabůrkové v roce 2002.

Dnešní znalost problematiky mezi středoškolskou mládeží, tak jak bylo zjištěno dotazníkovým výzkumem, je poměrně nízká. Z různých typů škol byl vyšší přehled mladých lidí zachycen pouze ve škole pedagogického zaměření, kde ale jde o součást profesní přípravy. Velkou rezervu doložil výzkum u práce muzeí, která by měla a mohla o sociální pedagogice za Protektorátu informovat. Mezi zdroji svých vědomostí je uvedla jen menší část dotazovaných. Žáci jedné školy vždy uvedli také jednu nebo dvě konkrétní

muzejní instituce, z čehož vyplývá, že jde pravděpodobně o školní exkurzi a nikoliv vlastní zájem a poznávací aktivitu jednotlivců.

Pokud se mládež o problematiku zajímá, jsou její znalosti na velice různé úrovni. Jedna z otázek ve výzkumu byla zadána tak, aby studenti dokázali, zda mají základní přehled o postavení jednotlivých národnostních skupin v Protektorátu (č. 9). Měli se rozhodnout pro jedno z tvrzení o osudu různých skupin mládeže v Protektorátu. Pozitivní je, že s tvrzením, které bylo záměrně formulováno podle soudobé neonacistické propagandy a překrucování dějin nesouhlasí žádný z respondentů. Naopak rozložení souhlasu s dalšími dvěma tvrzeními dokládá nízkou hloubku vědomostí o problematice, konkrétně neznalost plánů na konečné řešení "české otázky." To spolu s nevysokým počtem respondentů uvádějících jako základní zdroj vědomostí ZŠ a SŠ ukazuje na rezervy všeobecného vzdělávání.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obrázek č. 1

[Foto: autor, 04/2014]

Dům č.p. 179 v Loretánské ulici v Praze na Hradčanech, kde žila Alice Masaryková v letech 1937 – 1939 a 1945 – 1948.

Obrázek č. 2 Pamětní deska Alice Masarykové

[Foto: autor, 04/2014]

Pamětní deska na domě č.p. 179 v Loretánské ulici v Praze na Hradčanech s textem:
„V tomto domě žila v letech 1937 – 1939 a 1945 – 1948 PhDr. Alice Masaryková
zakladatelka a první předsedkyně Československého červeného kříže“

Obrázek č. 3

[Foto: autor, 04/2014]

Pomník Jožky Jabůrkové na Olšanských hřbitovech.

Pomník Jožky Jabůrkové, který vyhotovila sochařka Věra Merhautová, byl poprvé odhalen v roce 1965 v Praze – Košířích. V roce 1992 na žádost restituentky pozemku byl odstraněn. V létě roku 2002 byla socha znovuodhalena na Olšanských hřbitovech.

Obrázek č. 4

[Foto: autor, 04/2014]

Detail pamětní desky Jožky Jabůrkové, který je součástí pomníku vystaveném na Olšanských hřbitovech s uvedeným textem: “ Jožka Jabůrková * 16.4.1896 v Ostravě – Vítkovicích † 31.7.1942 v koncentračním táboře Ravensbrück zasloužila se o hlavní město Prahu“

Obrázek č. 5 Pamětní deska Přemysla Pittera

[Foto: autor, 04/2014]

Pamětní deska se nachází na Milíčově domě v Sauerově ulici v Praze na Žižkově s uvedeným textem: „Zde žil a působil zakladatel útulku pro děti Přemysl Pitter 1932-1951“

Obrázek č. 6 Milíčův dům – působiště Přemysla Pitterra

[Foto: autor, 04/2014]

Milíčův dům č.p. 1836/2 zakladatele Přemysla Pitterra se nachází v Sauerově ulici v Praze na Žižkově.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BELL, A. *Etnické čistky: Bosna, Kypr, Karabach, Kosovo, Palestina, bývalý Sovětský svaz, Rwanda a Burundi, Srí Lanka, Transylvánie, Ulster*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2003, 327 s. ISBN 80-7252-070-9.
- BORKOVSKÝ, I. *Dějiny Prahy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, 824 s.
- Dachau - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2012, 23. 1. 2012 [cit. 2013-09-20 16:50 a 18:20]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/dachau>
- DOUBRAVA, A. Z dějin školy. In *Almanach k třístému padesátému výročí založení školy: Gymnázium Josefa Kajetána Tyla v Hradci Králové*. Hradec Králové: SRPŠ a SSM při Gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové, 1986, s. 19-30.
- Ghetto ve Vilnjusu - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2012, 26. 7. 2012 [cit. 2013-09-20 16:55]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/vilnius>
- HOLEČKOVÁ-DOLEJŠÍ, B. *Komunistická novinářka Jožka Jabůrková*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1989, 144 s.
- KOHN, P. *Kolik naděje má smrt: židovské děti z poválečné akce "zámky" vzpomínají*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2000, 311 s. ISBN 80-86263-09-6.
- KOHN, P. *Zámky naděje: děti Přemysla Pittra vzpomínají*. 2. vyd. Chomutov: L. Marek, 2011, 310 s. ISBN 978-80-87127-30-8.
- KOSATÍK, P. *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, 378 s. ISBN 978-80-7185-971-0.
- PASÁK, T. *Přemysl Pitter: život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1997, 185 s. ISBN 80-7185-137-x.
- PILNÁ, M. *Reportáž o novinářce: o životě a díle Jožky Jabůrkové*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1959, 149 s.
- Podrobný životopis. MUZEUM TGM RAKOVNÍK. *Muzeum TGM v Rakovníku* [online]. Rakovník, 2000 - 2012 [cit. 2013-12-27 14:10]. Dostupné z: <http://www.muzeumtgm.cz/cz/osobnosti/Podrobny-zivotopis>
- ROLEČEK, H. *Osudy pomníku Jožky Jabůrkové 1965 - 2002*. 2003. Dostupné z: arcig.cz/projekty/historseminar/rolecek.doc

- SKILLING, H. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, 157 s. ISBN 80-902367-9-0.
- SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub, 1995, 123 s.
- STRÁNSKÝ, M. Alfred (Fredy) Hirsch - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2011, 26.9.2011 [cit. 2014-01-20 18:10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/people/hirsch>
- ŠÁMAL, P. Beletrie, ženský komunistický tisk a problémy kontinuity (Na příkladu Rozsevačky). In: *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.-14. října 2004*. Vyd. 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, 145-169. Edice K (Ústav pro českou literaturu AV ČR). ISBN 80-85778-47-5. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/14.pdf>
- ŠTĚPKOVÁ, T. a kol. Osvětim - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2012, 26. 7. 2012 [cit. 2013-09-20 16:50]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/auschwitz>
- TURKOVÁ, M. Ferdinand Krch. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodický portál RVP.CZ* [online]. Praha, 2007 [cit. 2013-09-17]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1124/ferdinand-krch.html/>
- VLČEK, P., FOLTÝN, D., SOMMER, P. *Encyklopedie českých klášterů*. Dot. 1. vyd. Praha: Libri, 1998, 778 s. ISBN 80-85983-17-6.
- WALDAUF, J. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. vyd. Luhačovice: Atelier IM, 2007-2010, 381 s. ISBN 978-80-85948-67-71.

PRAMENY:

- ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniela a Martin Jan VOCHOČ. *Kalendář historický národa českého, to jest souhrn všech pamětihodných dat, jubileí i výročí událostí ze slavných dějin země České i Moravské*. V Praze: Národní nakladatelství Antonín Pokorný, 1940, 586 s.
- ČČK – tiskové zprávy. ČESKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ. ČČK - oficiální stránky [online]. Praha, 2001 [cit. 2013-12-28 16:00]. Dostupné z: <http://www.cck-cr.cz/cz/facs/tzpr.php?idz=3>
- JABŮRKOVÁ, J. *O tvořivosti dětí*. In *Rádce cvičitelstva federovaných dělnických jednot československých*. č. 12, 1924, s. 184.

- KAREN, J. *Jak jsem se dostal do hradeckého gymnázia. In Almanach k třístému padesátému výročí založení školy: Gymnázium Josefa Kajetána Tyla v Hradci Králové.* Hradec Králové: SRPŠ při Gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové, 1986, s. 51-55.
- LOVČÍ, R. *Alice Garrigue Masaryková – život ve stínu slavného otce*, Praha: UK Praha, FF, Togga, 2008. 485 s., ISBN 978-80-7308-189-8
- Mapa nacistických koncentračních táborů a ghett - holocaust.cz. ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE; INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Holocaust.cz* [online]. Praha, 2010, 07. 08. 2011 [cit. 2014-01-20 18:00]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/camps/map_details
- PITTER, P. Pražský web pro studenou válku: Reakce Přemysla Pittra. PRAŽSKÝ WEB PRO STUDENOU VÁLKU 2002-2006. *Pražský web pro studenou válku 2002-2006* [online]. Praha, 2002 - 2006, 28. 7. 2006 [cit. 2014-02-01 17:00 a 18:50]. Dostupné z: http://praguecoldwar.cz/reakce_premysla_pittra.htm
- Korespondence mezi E. Benešem a W. Jakschem z let 1942-1943. In BENEŠ, Edvard. *Paměti*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, s. 448-493.
- BENEŠ, E. *Paměti*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1948, 518 s.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

atd.	a tak dále
č.	číslo
ČČK	Československý červený kříž
ČNR	Česká národní rada
čs.	československý
ČSR	Československá republika
kg	kilogram
KSČ	Komunistická strana Československa
s.	strana
SRPŠ	Sdružení rodičů a přátel školy
SS	Schutzstaffel (Ochranný oddíl)
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik (Sovětský svaz)
SŠ	Střední škola
TGM	Tomáš Garrigue Masaryk
tzv.	takzvaný
USA	United States of America (Spojené státy americké)
vyd.	vydání
ZOO	Zoologická zahrada
ZŠ	Základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 Dům č.p. 179 v Loretánské ulici v Praze na Hradčanech, kde žila Alice Masaryková v letech 1937 – 1939 a 1945 – 1948.

Obrázek č. 2 Pamětní deska Alice Masarykové.

Obrázek č. 3 Pomník Jožky Jabůrkové na Olšanských hřbitovech.

Obrázek č. 4 Detail pamětní desky Jožky Jabůrkové.

Obrázek č. 5 Pamětní deska Přemysla Pittera.

Obrázek č. 6 Milíčův dům – působiště Přemysla Pittera.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1 Osobnosti sociální pedagogiky za Protektorátu (k otázce č. 4 Dotazníku Setkali jste se někdy s následujícími jmény?).

Tabulka č. 2 Stanovisko respondentů k otázce č. 7 Dotazníku.

Graf č. 1 Procentuální vyjádření, při jaké příležitosti se respondenti setkali s osobnostmi sociálními pedagogy za Protektorátu (k otázce č. 5 Dotazníku).

Graf č. 2 Zdroje z nichž respondenti čerpali své vědomosti (k otázce č. 8 Dotazníku).

Graf č. 3 Stanovisko respondentů k otázce č. 9 Dotazníku.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P 1: Dotazník

PŘÍLOHA P 1: DOTAZNÍK

Vážení studenti,

jmenuji se Milan Steklý a jsem studentem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií, Institutu mezioborových studií v Brně. Chtěl bych Vás požádat o spolupráci při zpracovávání mé bakalářské práce, která se zabývá problematikou péče o děti a mládež v období Protektorátu a současně zjistit stanoviska na tehdejší osobnosti známé svým sociálně-pedagogickým působením a altruismem (moderní označení pro postoje a jednání, která sledují prospěch druhého člověka - altruistické jednání, dobročinnost, nesobeckost, nezištnost).

Prosím Vás o laskavé vyplnění anonymního dotazníku a zaručuji Vám, že informace, které mi poskytnete, budou použity výhradně ke zpracování mé závěrečné práce.

Vážím si Vašeho času a předem děkuji za vyplnění dotazníku.

DOTAZNÍK - OSOBNOSTI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY ZA PROTEKTORÁTU

1. Studuji na OU - SŠ humanitního zaměření - SŠ pedagogického zaměření - SŠ přírodovědného zaměření - SŠ - uměleckého zaměření - Gymnáziu (*nehodící se škrtněte*)

2. Moje škola se nachází v okrese (doplňte),

bydliště v okrese (doplňte pokud je odlišné od okresu školy)

3. Jsem studentem ročníku (*doplňte*).

4. Se jménem PŘEMYSL PITTEK jsem se již setkal/a - nesetkal/a (*nehodící se škrtněte*)

Se jménem ALICE MASARYKOVÁ jsem se již setkal/a - nesetkal/a (*nehodící se škrtněte*)

Se jménem JOŽKA JABŮRKOVÁ jsem se již setkal/a - nesetkal/a (*nehodící se škrtněte*)

Se jménem ALFRED HIRSCH jsem se již setkal/a - nesetkal/a (*nehodící se škrtněte*)

5. Se jmény uvedenými v otázce č.4. jsem se setkal/a v

školní výuce na ZŠ muzeu..... (*uved'te jakém*) beletrii nebo memoárové literatuře

školní výuce na SŠ odborné literatuře vyprávění rodičů nebo prarodičů

prostřednictvím nápisu na pomníku nebo pamětní desce

jinak(*uved'te jak*)

6. Znáte další, nepedagogické obory činnosti těchto osobností? (*doplňte*)

Pitter.....

Masaryková.....

Jabůrková.....

Hirsch.....

7. Se kterým z následujících tvrzení souhlasíte? (*škrtněte ty, se kterými nesouhlasíte*)

- Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu se vztahují pouze k dané době a pro dnešní dobu nemají praktický význam.

- Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu jsou inspirativní pouze jako morální a etický odkaz pomoci potřebným bez ohledu na svoji osobu.

- Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu mají dnes praktický význam jako inspirace pro výchovnou práci s problémovými nebo nějak znevýhodněnými dětmi.

- Zkušenosti pedagogů z období Krize a Protektorátu jsou prakticky využitelné i v současnosti, ale pouze v zemích, kde se válčí nebo je společnost jinak rozdělena.

8. S informacemi o životě dětí a mládeže v období Protektorátu jsem se setkal/la ve (*nehodící se škrtněte*)

školní výuce na ZŠ muzeu..... (*uved'te jakém*) beletrii nebo memoárové literatuře

školní výuce na SŠ odborné literatuře vyprávění rodičů nebo prarodičů

filmu dokumentárním filmu

jinak(*uved'te jak*)

9. Se kterým z následujících tvrzení souhlasíte? (*škrtněte ty, se kterými nesouhlasíte*)

- V období Protektorátu byly existenčně přímo ohroženy děti židovské a romské, české byly připravovány pro budoucí život manuálních pracovníků ve Třetí říši; měly mít nižší občanský status, ale hromadné vyhlazení jim ani pro budoucnost nehrozilo.

- V období Protektorátu byly existenčně přímo ohroženy děti židovské a romské, českým hrozila hromadná likvidace, případně vyhnání, po budoucím vítězství Německa.

- Česká mládež byla vzdělávána podle svých schopností a talentu na školách různých stupňů a připravována pro dráhu plnoprávných občanů Třetí říše.

10. Znáte další, v tomto dotazníku nejmenované, osobnosti naší pedagogiky z období Protektorátu? (*napište jejich jména a v čem podle Vás spočívá jejich význam.*)

.....
.....
.....
.....

11. *V několika větách prosím popište svůj názor na osobnosti zmíněné v otázce číslo 4.*

.....
.....
.....
.....
.....

Děkuji za vyplnění dotazníku